

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

**GÖTEBORGS
HÄLSOVÅRDSNÄMDS
ÅRSBERÄTTELSE**

FÖR

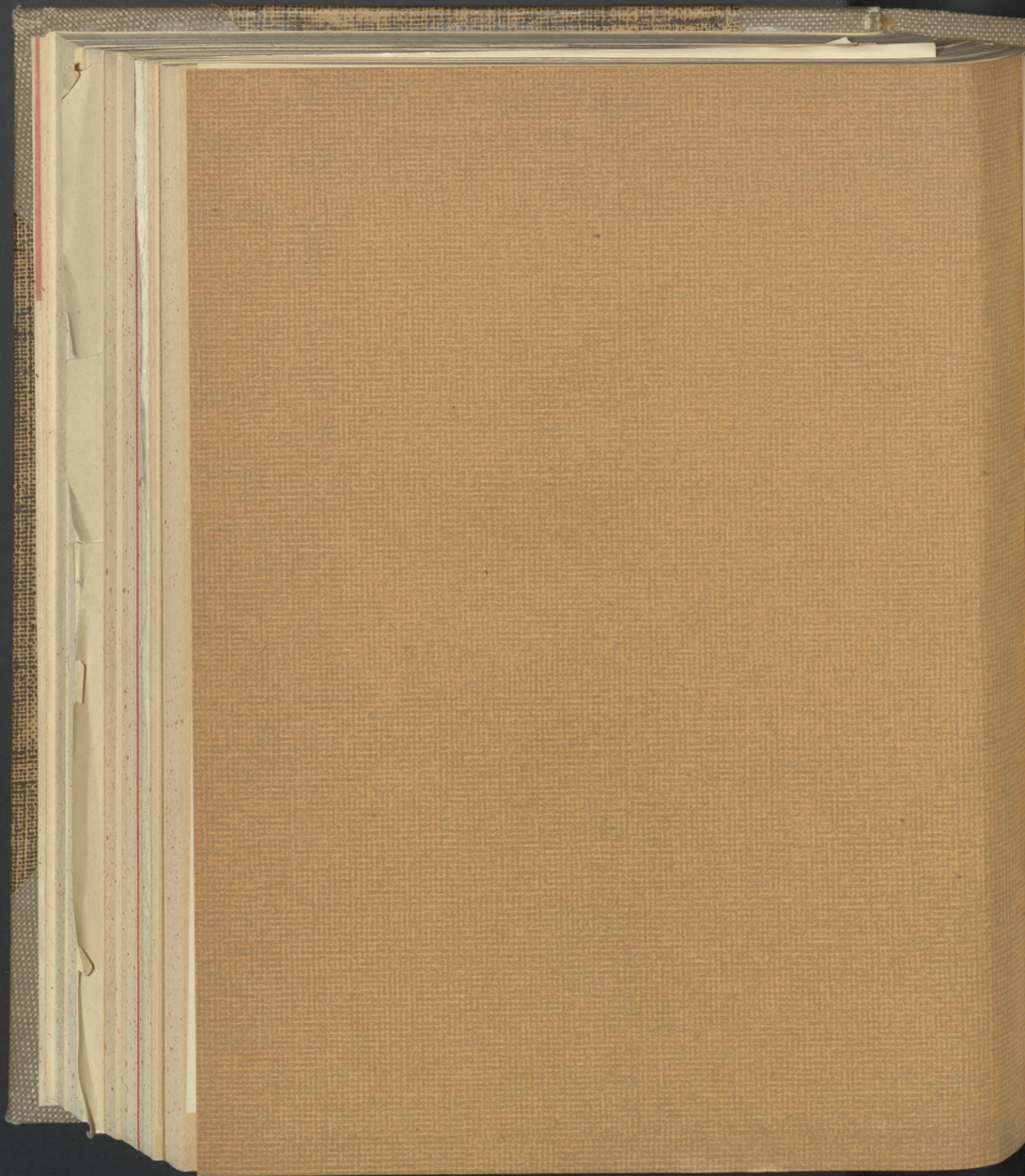
1913

UTARBETAD AV

KARL JOH. GEZELIUS
FÖRSTE STADSLÄKARE

GÖTEBORG 1914
GÖTEBORGS LITOGRAFISKA AKTIEBOLAG
(AVD. BONNIERS)

GÖTEBORGS
HÄLSOVÅRDSNÄMDS
ÅRSBERÄTTELSE

FÖR

1913

UTARBETAD AV

KARL JOH. GEZELIUS
FÖRSTE STADSLÄKARE

GÖTEBORG 1914
GÖTEBORGS LITOGRAFISKA AKTIEBOLAG
(AVD. BONNIERS)

GÖTEBORGS
HÄLSÖVÄRDSNÄMND
ÅRSBERÄTTELSE

1913

KARL LARSSON

Innehåll.

I. Hälsovårdsnämnden med därunder hörande personal och inrättningar sid.	1
II. Hälsovården:	
Stadsgrundens renhållning	» 11
Stadens förseende med vatten	» 11
Bostadsinspektionen.....	» 13
Tuberkulosbyråns verksamhet	» 16
Direkta åtgärder för hindrande av farsotssjukdomars spridning	» 18
Matvarukontrollen.....	» 22
Kemiska analyser	» 28
Andra ärenden	» 37
III. Sjukvården	» 40
IV. Befolkning och dödlighet.....	» 44
V. Väderlek	» 45
VI. Smittosjukdomar och dödsorsaker.....	» 45

Innehåll

I	Hälsövringsnämnden med ämbets- och nämndens personal och tjänstgörare	1
II	Hälsövringsnämnden	
	Stadsgrundens utbildning	41
	Stadsens försäkring med värden	44
	Postinspektorn	49
	Tuberkulöshygienens verksamhet	50
	Byggnadsstyrelsens förändring för inspektorns tjänst	52
	Matvaruskyddet	55
	Kemiska analyser	58
	Andra ärenden	57
III	Starkyrkan	60
IV	Ekologi och belysning	64
V	Vårskola	65
VI	Stadsinspektorn och stadsstyrelsen	68

Förteckning å tabeller.

- Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbeten under år 1913.
- » 2. Renhållningsanordningarna i Göteborg 1913, samt stall, fähus och svinstia i varje stadsdel.
 - » 3. Oskadliggjorda födoämnen år 1913.
 - » 4. Bagerier, kött- och mjölklokaler vid slutet av år 1913.
 - » 5. Besiktningar av från utrikes ort infört kött år 1913.
 - » 6. Sammandrag av resultaten från under år 1913 utförda undersökningar av oskummad (ej »kontrollerad») mjölk samt kaffegrädde.
 - » 7. Översikt av födda i Göteborg år 1913, med fördelning på månader.
 - » 8. Översikt av födda i Göteborg år 1913, med fördelning på församlingar.
 - » 9. Befolkningens rörlighet i varje av Göteborgs stads församlingar år 1913.
 - » 10. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrivna i Göteborg åren 1909—1913.
 - » 11. Dödligheten inom Göteborg år 1913 för olika stadsdelar bland mantalsskrivna befolkningen.
 - » 12. Översikt av meteorologiska observationerna i Göteborg år 1913.
 - » 13. Sammandrag över de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1913.
 - » 14. Översikt av smittosamma sjukdomar i Göteborg åren 1904—1913.
 - » 15. Sammandrag över sjukligheten i Göteborg år 1913, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.
 - » 16. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1913, fördelade på månader, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.
 - » 17. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna, inom och utom staden avlidna (efter ålder och kön).

- Tab. 18. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna, inom och utom staden avlidna; (fördelade efter sina huvudgrupper på månader och kvartal).
- » 19. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna, fördelade på stadsdelar.
 - » 20. Dödsorsakerna bland i Göteborg kyrkoskrivna, som år 1913 avlidit utom staden.
 - » 21. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg sig uppehållande främlingar.
 - » 22. Jämförande översikt av antalet dödsfall i folksjukdomarna samt några andra sjukdomar i Göteborg åren 1904—1913.
 - » 23. Hos bostadsinspektionen anmälda osunda bostäder åren 1910—1913.

Förteckning å tabeller

- Tab. 1. Sammandrag af dödsorsaker för sandhögskolans arbeten under år 1913.
2. Rottbällningsanordningarna i Göteborg 1913; samt ställ, läns och svinstä i varje stadsdel.
3. Ostädigtgjorda födosömmen år 1913.
4. Bäckers kött- och mjölkföret vid sidet av år 1913.
5. Besiktningar av kött utrikes och inöt kött år 1913.
6. Sammandrag af resultaten från under år 1913 utförda undersökningar af oösmund (s. kontrollstads) mjölk samt kaffeträdde.
7. Översikt af födda i Göteborg år 1913, med fördelning på månader.
8. Översikt af födda i Göteborg år 1913, med fördelning på församlingar.
9. Befolkningens förändring i varje av Göteborgs stads församlingar år 1913.
10. Dödsfall och dödbarn för månad bland kyrkoskrivna i Göteborg åren 1909—1913.
11. Dödbarnen inom Göteborg år 1913 för olika stadsdelar bland man-
läskolans befolkningen.
12. Översikt af meteorologiska observationerna i Göteborg år 1913.
13. Sammandrag öfver de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1913.
14. Översikt af smittsamma sjukdomar i Göteborg åren 1904—1913.
15. Sammandrag öfver sjukligheten i Göteborg år 1913, enligt uppgift från
— II distriktsläkare.
16. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1913, fördelade på månader, enligt
uppgift från II distriktsläkare.
17. Dödsorsaker år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna, inom och utom
staden avlidna (efter ålder och kön).

I. Hälsovårdsnämnden med därunder hörande personal och inrättningar.

Såsom *ledamöter* av Nämnden ha under året tjänstgjort:

fördelningsläkaren d:r CARL LAMBERG, ordförande,
polismästaren M. KJELLIN, vice ordförande,
handlanden OTTO PLATIN, kassaförvaltare,
FÖRSTE STADSLÄKAREN,
kapten TH. GLOSEMEIJER,
rådmannen PER DALÉN samt
prof. HANS HEDLUND.

Såsom sekreterare har tjänstgjort e. o. hovrättsnotarien, jur. kand. B. A. Wallinder.

Nämnden har under året haft 12 sammanträden och därvid behandlade ärenden hava registrerats i 263 paragrafer. Enligt diariet inkommo 440 skrivelser och enligt brevböckerna utgingo 220. Härtill komma ansökningar och tillståndsbevis för idkande av handel med mjölk och med charkuterivaror, vilka handlingar föras i särskilt register av stadsveterinären, samt anmälningar om svinhållning likaledes i särskilt register upptagna å hälsovårdsnämndens kontor.

Distriktsläkarne.

D:r F. O. Åberg, som den 8 februari uppnått 65 års ålder och på grund därav avgått från sin befattning, kvarstod sedermera såsom tillförordnad distriktsläkare till den 1 april. Nämnden beslöt med anledning av denna d:r Åbergs avgång att till protokollet giva uttryck åt sin erkänsla och tacksamhet för hans långvariga och uppoffrande verksamhet såsom läkare i stadens tjänst. För tjänstgöring i det av d:r Åberg lämnade 4:de distriktet har transporterats förutvarande distriktsläkaren i 9:de distriktet d:r J. Hindmarsh, och till dennes efterträdare utsågs först med. lic. H. Rosengren och, sedan denne utnämnts till överläkare vid sjukvårdsanstalten å Källtorp, från den 1 juli med. lic. L. Schrödl.

Nytt förordnande har från den 1 oktober meddelats förutvarande distriktsläkarne E. Rydelius, J. Hindmarsh och V. Bruhn samt från den 1 januari 1914 distriktsläkaren R. Hälén.

Bostadsinspektionen och dispensärverksamheten

behandlas av sundhetsinspektören under särskilt kapitel.

Epidemisjukhuset.

Då behovet av ökat utrymme å epidemisjukhuset, särskilt för dess sköterskepersonal, gjort sig allt mera gällande, inkom sjukhusets överläkare i maj till hälsovårdsnämnden med förslag om vissa nybyggnader, och uppdrog hälsovårdsnämnden åt en särskild beredning att utreda de anmärkta förhållandena och avgiva förslag i ärendet, och har denna beredning ej under året hunnit avlämna sitt betänkande. I november inkom överläkaren ytterligare med en hemställan om utvidgning även av sjukavdelningen med minst 90 nya sängplatser.

Sjukvårdsanstalten å Källtorp.

Hälsovårdsnämnden, som har att utse överläkare vid anstalten, antog på sammanträde den 7 maj förutvarande distriktsläkaren d:r H. Rosengren till överläkare från den 1 juni. Vid sammanträde den 19 november föredrogs ett från Kungl. Med. styrelsen överlämnat bevis om anstaltens godkännande såsom tuberkulossjukvårdanstalt med högst 190 vårdplatser.

Upptagningsanstalten för akut sinnessjuka.

Antalet underhållsdagar för å avdelningen vårdade sjuke uppgick för året till 21,369 mot 23,486 föregående år. Nämndens utgifter uppgingo till 42,738 kr. för vård av patienterna och till 5,907:05 kr. för fastigheternas underhåll. I ersättning från betalande patienter har influtit 12,567 kr.

Poliklinikerna.

I gamla Sahlgrenska sjukhuset har under året åt stadens medellösa fortfarande meddelats kostnadsfri läkarebehandling i kvinnosjukdomar, ögonsjukdomar, öronsjukdomar och tandsjukdomar. Även sjukgymnastik och massage meddelas året om.

Vid polikliniken i församlingshyddan (mashuggsbergen) fortgår arbetet såsom förut under ledning av läkaren i 8:de distriktet.

Över vid de olika poliklinikerna utövad läkareverksamhet meddelas rapport under kap. III, Sjukvården.

Sjuktransportväsendet.

Under året ha 1,387 transporter verkställt mot 1,341 under föregående år, och av dem ha 678 gällt obemedlade personer och sålunda verkställt utan ersättning, under det att för transporter av 709 betalande patienter avgifter erlagts till ett belopp av 2,212: 50 kr. Utgifterna för transportväsendet ha uppgått till 4,117: 62 kr. med följande huvudposter: ersättning till 2 brandkarlar samt utfodring av hästar 3,096: 76 kr., underhåll av vagnar, seldon m. m. 1,202: 56 kr.

Transportvagnarne ha varit upptagna under 1,324 timmar och ha därunder gått 10,207 km.

I skrivelse till hälsovårdsnämnden den 4 februari 1913 har brandchefen föreslagit utbytande av sjuktransportvagnarne mot automobiler. Sedan ärendet överlämnats till förste stadsläkaren, avgav denne den 1 oktober följande yttrande:

»Då Hälsovårdsnämnden enligt stadsfullmäktiges beslut den ²³/₃ 1908 övertog de då befintliga från år 1900 tjänstgörande sjuktransportvagnarne, vilket skedde den 1 juni samma år, voro dessa på grund av bristande underhåll i synnerligen dåligt skick. Brandchefen, som handhar det praktiska arbetet med sjuktransporterna, anmälde nämligen redan den 15 juli 1908 »att sjukvagnarne när som helst kunde bli uti ett oundvikligt behov utav en genomgripande reparation» och »att transporterna när som helst skulle helt och hållet kunna komma att inställas». Frågan togs redan då upp om möjligheten att anskaffa sjuktransportbil, men befanns det, vid den utredning som gjordes, olämpligt att använda sådan, då tekniken ännu var så pass outvecklad, att det mötte svårighet att få upp en bil i de branta backar, som finnas i staden exempelvis i Masthuggsbergen, varifrån sjuka ofta behöva hämtas. På grund av denna brandchefens anmälan beslöt nämnden emellertid september 1908 att i sin budget för 1909 upptaga kostnaden för en tredje sjuktransportvagn, som också i början av 1909 anskaffades för en kostnad av 1,775: — kr.; och underkastades sedermera de två förutvarande vagnarne den ene efter den andre en fullständig ombyggnad och reparation, den ene slutförd aug. 1909, den andre juli 1910. Hälsovårdsnämnden fick vidare under år 1909 anskaffa 2 nya hästar för transporterarnas utförande. Vid utredningen om möjligheten att ersätta sjuktransportvagnarne med bilar införskaffades från Sahlgrenska sjukhusets d. v. överläkare uppgift, huruvida det visat sig att olägenhet av förhandenvarande transportförhållanden ådagalagt, att ändring av desamma krävdes och vidare om fall förekommit, då genom en hastigare transport resultatet av den sjukes behandling å sjukhuset skulle blivit bättre. Härpå erhöles nekande svar.

Den förnyelse av sjuktransportvagnar, som under årens lopp genomförts, avslutades sålunda år 1910.

Sedan ny brandchef utsetts, inkom denne emellertid till hälsovårdsnämnden

tämligen snart därefter, och sedermera i februari 1913, med förslag om ersättande av sjuktransportvagnarne med bilar.

Då emellertid inga klagomål förebringats vare sig från stadens sjukvårdsinrättningar eller från allmänheten över att transporter av de sjuka blivit försenade, finner jag icke anledning föreslå vidtagande av ändring med transportväsendet i vad det rör de allmänna sjukdomarne.

Kostnaderna för sjuktransportbilar äro nämligen så avsevärda, i anskaffning uppgående till cirka 14,000 kr. per styck med mycket dryga underhållskostnader, att ett utbytande av transportmedel, om det ej är för de sjukes skull av trängande behov påkallat, icke bör försiggå, förrän det kan göras utan allt för stor ekonomisk uppoffring. Visserligen har nyss erbjudits en ny modell, som ej kostar mer än cirka 4,000 kr., men denna typs styrka har mig veterligen ännu icke visats vara så stor, som av en sådan bil kräves.

Om jag sålunda anser, att med omändring av transportförhållanden av de sjuke till de vanliga sjukhusen lämpligen kan anstå, åtminstone tills någon av de nuvarande vagnarne är förbrukad, är däremot behöfligt att förändringar vidtagas med transporterna av de med smittosjukdomarne behäftade till Epidemisjukhuset. Såsom av överläkarens vid Epidemisjukhuset promemoria framgår, föreligga fall, särskilt av croup, där det varit antagligt att, om transporten skett hastigare, den sjuke kunnat räddas. Vidare är den i vanlig användning gående vagnen i otillfredställande skick. Förbättring av transportanordningarne är därför här nödig. Närmast skulle en rymlig transportbil till 15,000 kr. vara behöflig. Administrationen av densamma kan antingen ske från sjukhuset, där 2 chaufförer då måste finnas anställda, den ene såsom ersättare, men svårighet skulle därvid uppstå att sysselsätta dessa chaufförer på ledig tid med annat arbete, då ingen av den vid sjukhuset nu anställda personalen lämpar sig såsom chaufför, och bleve därför denna anordning synnerligen dyrbar och opraktisk; eller ock deponeras bilen å Hyrverket, där dock i så fall, enl. meddelande, det även där måste anställas en särskild chaufför för handhavande av denna bil, dock där ej mer än *en*, då ersättare alltid kan påräknas. Det blir sålunda i båda fall en dyrbar anordning. Då emellertid en bättring är nödvändig, kan man tänkas t. v. ordna saken så som överläkaren Wennerberg föreslagit. Den äldsta vagnen kasseras enl. hans förslag, gummiringar anskaffas till kupén, som blir dagvagn, uppgörelse sker med hyrverket att tillhandahålla bil för brådskande fall. Behovet av brådska kan lätt konstateras vid sjuktransportrekvisitionen, som sker över sjukhuset. Vanlig transportbil skulle i så fall användas och desinfektion av densamma omedelbart efter varje transport verkställas. Erfarenheten från våra epidemivagnar, där olikartade epidemiska sjukdomar transporterats den ene efter den andre med desinfektion för varje särskilt fall, visar att icke vid något enda tillfälle den sjuke ådragit sig smitta från en annan där förut trans-

porterad sjuk, och dock äro dessa sjuke vanligen ännu mer mottagliga för annan smitta än en frisk person, som skulle använda bilen.

Med stöd av föregående utredning får jag föreslå att nämnden ville låta

1. anskaffa gummiringar till den vid Epidemisjukhuset stationerade kupén,
2. kassera den nuvarande i allmänhet använda sjuktransportvagnen därstädes och
3. träffa överenskommelse med Hyrverksbolaget om disponerande av transportbil vid brådskande fall av sjukdom.»

Hälsovårdsnämnden beslöt i enlighet härmed och den erfarenhet, som vunnits under året, har visat att den vidtagna anordningen fungerat tillfredsställande.

Skyddskoppymningen.

Den kostnadsfria offentliga skyddskoppymningen har fortgått under maj, juni och september månader, samt verkställts kostnadsfritt med animalt ympämne av läkare å offentliga möten på 5 olika lokaler i staden. Närmare uppgifter angående antal ympade och därmed i samband stående frågor behandlas under kap. II.

Fosterbarnsvården.

Vid 1913 års ingång kvarstodo 1,091 fosterbarn under 7 års ålder under fosterbarnsinspektionens tillsyn. Under året ha nyanmälts 381 och avförts 360. Av dessa senare ha 89 uppnått 7 års ålder och undandrogos därför tillsynen, 145 ha återtagits av föräldrar eller andra målsmän, 11 lämnats till fattigvården, 10 intagits å barnhem, 5 tagits utan ersättning som egna barn av familjer, 16 avlidit under 1 års ålder, 5 avlidit över 1 års ålder och slutligen 79 flyttat från staden.

Vid årets slut kvarstodo 1,112 barn under inspektionen.

Förbud att vidare mottaga fosterbarn har utfärdats för 9 fosterhem, och från dessa ha avlägsnats 9 barn.

För uraktlåtenhet att anmäla fosterbarn ha 7 personer ådömts böter, och för icke anmäld flyttning till annan bostad 2 personer.

Barnavårdsbyrån.

Av delegerade för barnavårdsbyrån utarbetat förslag till »arbetsordning för Göteborgs barnavårdsbyrå» och »Instruktion för byråns föreståndare» godkändes av Hälsovårdsnämnden den 8 januari och antogs vid samma tillfälle till föreståndarinna för byrån sjuksköterskan Amelie Lundholm.

Över byråns verksamhet under året har delegationen avgivit följande berättelse:

Göteborgs Barnavårdsbyrå, som började sin verksamhet den 3 februari 1913, har mottagits med förtroende av allmänheten, vilket synes bland annat därav, att under årets lopp inkommit ett ganska stort antal anmälningar, nämligen 251. Å Byrån har avlagts inalles 1,105 besök. Föreståndarinnans besök i hem, å arbetsplatser o. s. v. ha uppgått till 641. — Korrespondensen har omfattat 311 inkomna, 508 avsända brev och andra skrivelser. — I 34 fall har Byrån lämnat direkta hänvisningar till olika myndigheter, utan att särskild utredning behövt göras.

Orsaken till anmälningarna har varit växlande.

Fosterbarn ha önskats i	104 fall
Uppfostringsbidrag	40 »
Anmälan om vanvård	31 »
Ansökan till barnhem	16 »
Dålig tillsyn i hemmet	7 »
Faders eller moders sjuklighet	6 »
Fattigdom	11 »
Bostadsbrist	2 »
Faders eller moders död	4 »
Hård behandling av styvfader	2 »
Utebliven fosterlön	3 »
Diverse olika fall	25 »

I 160 fall har anmälan gjorts av barnets far eller mor, i de övriga 91 av barnavårdsnämnden, fosterbarnsinspektriserna, polismän eller enskilda personer.

Av de 104 anmälningarna om fosterhem har Byrån varit i tillfälle att anskaffa hem till 68 barn. I några fall ha mödrarna själva ordnat för barnen; en del mödrar ha efter första anmälningen, som gjorts före barnets födelse, ej vidare infunnit sig på Byrån, och sedermera icke kunnat anträffas. 40 personer ha begärt hjälp till utfående av uppfostringsbidrag. I 12 av dessa fall har Byrån kunnat träffa överenskommelse med vederbörande, 13 ha överlämnats till förlikningsnämndens sakkörare; 15 anmälningar ha icke kunnat bringas till önskat resultat.

Fall av vanvård, kroppslig eller sedlig, utgöra 31. Av dessa ha 14 remiterats till Barnavårdsnämnden.

Ansökan till barnhem ha förekommit till ett antal av 16, och har Byråns samarbete med barnhemmen varit mycket tillfredställande, i det att behandlingen av dessa 16 fall jämte 6 andra ha lett till 22 barns intagande å barnhem, sålunda fördelat:

Barnavårn I — 3, Barnavårn II — 6, Ekedalens barnhem 2, Gullbergsbrohemmet 1, Myrornas spädbarnshem 3, fru Ekmans barnhem 1, Wockatz barn-

hem å Kragenäs 5 samt Barnkrubban i Masthugget 1, där modern medföljt som tjänarinna.

I 6 fall har anmälningen överlämnats till Fattigvärdens; 1 har remitterats till folkskoleinspektören, 1 flicka har intagits på hemmet för epileptiska å Wilhelmsro.

Bland de 25 anmälningar, som icke kunna inordnas under ovannämnda rubriker, må nämnas:

barnets vistelseort okänd;

faderns försumlighet att lämna bidrag till hustruns och barnens underhåll; dryckenskap i föräldrahem eller fosterhem;

barnets sjuklighet, förorsakande svårighet att anskaffa fosterföräldrar, däribland 2 fall av barnförklänning o. s. v.

Byrån har också förmedlat utbetalning av fosterlöner. Av räkenskaperna synas, att inkomna fosterlöner uppgått till Kr. 545: —, varemot utbetalats Kr. 809: 50. Skillnaden Kr. 264: 50 har Byrån själv utlagt efter beslut av delegationen i varje särskilt fall. Härtill har använts medel som inkommit genom frivilliga gåvor.

Då Barnavårdsbyrån saknar egna tillgångar och således är fortfarande beroende av frivilliga gåvor för att, där verkligt behov förefinnes och andra utvägar äro stängda, kunna räcka en hjälpande hand, vore önskligt att Byrån även under det nu påbörjade året finge glädjen ihågkommas av välvilliga givare.

Delegationen har hållit 10 sammanträden under året, varvid behandlats sammanlagt 44 anmälningar.

Utom denna direkta verksamhet upptogs av Byrån under våren tanken på att söka få några barn, huvudsakligast under skolåldern, utsända på landet under sommaren. Ett i åtskilliga tidningar infört upprop hade till resultat, att 42 barn blevo utsända till hem på landet, där ingen avgift begärdes för barnens underhåll. Den kortaste lantvistelsen för dessa sommarbarn har varit omkring 1 månad, några ha fått stanna 3 à 4 månader, en flicka hemkom nyligen efter 7 månaders vistelse i det vänliga fosterhemmet, och ett par barn ha fått stanna »tills vidare»; av dem har en flicka fått löfte om att stanna flera år, och har hon definitivt *flyttat* till det nya hemmet. I allmänhet ha sommarbarnens resor bekostats av Barnavårdsbyrån och har därtill utbetalats Kr. 224: 15.

Barnavårdsbyrån utsände i november månad till åtskilliga barnbeklädnads-sällskap och föreningar ett cirkulär med erbjudande att, om föreningarna så önskade, skulle Byrån stå till tjänst med att jämföra deras listor över de barn, vilka utsetts att erhålla beklädnad till julen. — Man hoppades därigenom kunna undvika, att såsom förut vid flera tillfällen skett, en del familjer skulle för sina barn skaffa beklädnadshjälp från flera föreningar samtidigt. Glädjande nog be- gagnade sig 16 beklädnadssällskap av erbjudandet, och hade byrån tillfälle att åstadkomma utrangerandet av flera namn, som förekommo på mera än en lista.

Under hösten, från 15 september till den 15 december, har fröken Sigrid Åhlund såsom frivillig hjälp deltagit i arbetet på Byrån, dels med skrivgöromål, dels har hon gjort en del besök, därav undersökning av ett antal anmälda fosterhem.

Under juni—augusti har Barnvårdsbyrån hållits stängd måndagar och lördagar.

Hälsopolisen.

Summarisk redogörelse för hälsopolisens arbeten återfinnas i tab. I. Ett större antal anmälda felaktigheter ha blivit avhjälpda efter anmaning av polisen, vilken anmaning i regel göres skriftlig efter fastställt formulär, utan att därvid hälsovårdsnämnden behövt ingripa. Så ha t. ex. 210 felaktigheter, som anmärkts mot gårdar, blivit avhjälpda, 203 avträden och 138 urinkurar blivit iståndsatta. Mot sopbaljor ha i 73 fall anmärkning gjorts, 87 stallar, 14 fähus och 23 svinhus ha behörigen iordningställts.

De anmärkningar, som gjorts i fråga om matvarukontrollen av de hos stadsveterinären anställda tillsyningsmännen, samt av bostadsinspektionen gjorda anmärkningar ingå icke i dessa uppgifter, utan återfinnas under redogörelserna för dessa båda avdelningar.

Lagen om arbetsskydd.

Lagen om arbetsskydd af den 29 juni 1912 tillämpad från den 1 juni 1913 har lagt ett i hög grad ökat arbete på hälsovårdsnämnden såsom kommunalt tillsyningsorgan för hantverk och vissa fabriker. Så hava t. ex. 287 arbetsställen inom hantverk utan mekanisk drivkraft varit underkastade tillsyn, och 53 arbetsställen med mekanisk drivkraft omfattande ett antal av 298 manliga arbetare och 135 kvinnliga under 18 års ålder och 1,141 arbetare över 18 år. Inom handel ha 784 arbetsställen med en arbetsstyrka av 828 manliga och 315 kvinnliga arbetare under 18 års ålder och 2,013 arbetare över 18 år ägnats tillsyn. Stora grupper utav yrkesidkare torde dock med all sannolikhet ännu icke hunnit indragas under denna kontroll, då kännedomen om den nya lagens fordringar, oaktat upprepade offentliga påpekanden förekommit, dock ännu är ganska litet utbredd.

Centralisering av stadens sjukvård.

Det af särskild beredning utarbetade förslaget härom avlämnades såsom i föregående berättelse omnämndes den 12 juni 1912 och remitterades den 8 augusti till Drätselkammaren, där det ännu vid redovisningsårets slut vilar.

Centralisering af tuberkulosvården.

Under avvaktan på lösning av frågan om sjukvårdens centralisering i dess helhet har behovet av lösningen av vissa dess delar varit så trängande, att de icke kunnat anstå utan måst genomföras var för sig. Så t. ex. har under året tuberkulosvårdens handhavande lagts under Hälsovårdsnämnden i enlighet med följande af förste stadsläkaren gjorda hemställan.

»Till Hälsovårdsnämnden.

Då inom kort lungotssjukhuset vid Källtorp öppnas för allmänheten och staden därmed för vård af sina lungotssjuka disponerar, utom denna anstalt å 200 sängar, specialavdelningen å Sahlgrenska sjukhuset på 50 sängar, Hemmet för lungotssjuka på Stampen på 60 sängar samt avdelningen å Gibraltar på nära 150 sängar, är det för vinnande av enhetlighet och ordning nödvändigt att från en plats dirigera intagningen av patienter på dessa olika avdelningar.

Resultatet torde annars bli det, att tillströmningen till Källtorp, såsom varande det nyaste sjukhuset, blir så stor att exspektanstiden för de patienter, som söka inträde där, blir mer eller mindre långt utdragen, under det att andra avdelningar kunna komma att vara ofullständigt belagda. Jag har därför tänkt mig att stadens läkare vid remiss av de lungotssjuka icke, såsom för närvarande ofta sker, hänvisa desse till det af sjukhusen, som den sjuke begär, eller alternativt till flere av avdelningarne, överlåtande åt den sjuke att söka plats, där sådan kan vara ledig, utan läkaren skickar i stället en remiss (i enlighet med bifogade förslag till blankett) till Hälsovårdsnämnden, där fördelningen genom tuberkulosvårdens läkare verkställs med ledning av de för de olika anstalterna gällande särskilda bestämmelserna, sjukdomsfallets art och beskaffenhet samt patientens ekonomiska vilkor och övriga på ärendet inflytande frågor.

Den vid Sahlgrenska sjukhuset belägna avdelningen, som i första hand är avsedd för akuta fall av tuberkulos, bör icke vara inbegripen i det i det föregående framställda tillvägagångssättet, då härigenom ett fördröjande av den sjukes intagande skulle uppstå, utan den akut insjuknade inskickas på vanligt sätt med direkt remiss. För att emellertid skaffa största möjliga trygghet för att plats å Sahlgrenska avdelningen alltid finnes för sådana fall, bör rapport om platsantalet från denna avdelning liksom från de övriga lungotsavdelningarne dagligen ingå till Hälsovårdsnämnden, samt, då fara för platsbrist inträder, remisshandlingar för äldre fall inskickas till Nämnden för fördelning af sådana fall till andra avdelningar.

Genom detta tillvägagångssätt bör en fördelning av patienterna efter riktiga principer kunna med tämligen stor säkerhet verkställas.

Systemet har naturligtvis även vissa svaga sidor. Så kan t. ex. tänkas att en patient, som utskrivits från en avdelning för subordinationsbrott, skulle kunna

remitteras till samma avdelning genom Hälsovårdsnämndens försorg. Sådant och liknande kan naturligtvis dock lätt undvikas genom samarbete mellan överläkarne och Hälsovårdsnämnden, så att rapport i liknande fall göres till Nämnden för kännedom och iakttagande.

Med stöd af föregående motivering får jag föreslå att Hälsovårdsnämnden ville ingå till Sahlgrenska sjukhusets styrelse och fattigvårdsstyrelsen med begäran att dessa styrelser ville, vad på dem ankomme, medverka till ärendets lösning enligt gjord framställning genom vidtagande av de åtgärder, som för ändamålet äro behöfliga.

Styrelsen för Kålltorp och Hemmet för lungotsssjuka har redan ordnat frågan på begärt sätt.

Göteborg den 12 sept. 1913.

Karl Joh. Gezelius.»

Hälsovårdsnämnden beslöt i enlighet med denna framställning att för sin del godkänna förslaget och gjorde desslikes en hemställan till styrelsen för Sahlgrenska sjukhuset och Fattigvårdsstyrelsen om att biträda detsamma. Styrelsen för Kålltorp jämte hemmet för lungotsssjuka och för Kustsjukhuset å Styrso hade redan förut tillmötesgått samma till dem gjorda förslag, och sedan även godkännande svar inkommit från Sahlgrenska sjukhuset och Fattigvårdsstyrelsen, hann systemet börja tillämpas i tid, innan sjukhuset å Kålltorp i november öppnades för mottagande af patienter, och har sedan visat sig funktionsera fullt tillfredställande. För att så emellertid skall kunna ske är det nödvändigt att ett intimt samarbete kan försiggå mellan Hälsovårdsnämndens dispensäravdelning och den styrelse, som handhar fördelningen utav patienterna till de olika sjukvårdsanstalterna. Förutsättningen för systemets tillfredsställande gång är sålunda att Hälsovårdsnämnden, under vilken dispensär- och den därmed sammankopplade bostadsinspektionen väl alltid kommer att lyda, även är centralstyrelse för sjukvården.

Hjälp åt barnförlamningsfall.

Till Hälsovårdsnämndens förfogande har enligt stadsfullmäktiges beslut den 19 mars ställts ett belopp av 20,000 kronor ur Renströmska fonden att användas för anskaffande av bandageartiklar och andra kurativa hjälpmedel åt mindre bemedlade men ej fattigvårdsberättigade, Göteborgs samhälle tillhöriga personer, vilka lede av följderna av barnförlamning. Ett liknande belopp har även Göteborgs Maltdrycksaktiebolag lämnat för samma ändamål, med anledning varav Hälsovårdsnämnden i sitt protokoll uttryckt sin tacksamhet. Sedermera har Maltdrycksaktiebolaget medgivit att det av bolaget beviljade anslaget finge användas

till hjälp åt andra vanföre än dem, som lede av följderna av barnförlamning, under samma vilkor i övrigt, som förut stadgats. Anslaget från Renströmska fonden har nämligen visat sig fullt tillräckligt för att bestrida behovet av hjälp åt de av barnförlamning lidande.

II. Hälsovården.

Stadsgrundens renhållning.

Stadens renhållningsstyrelse ombesörjde vid årets slut renhållningen inom 2,484 fastigheter mot inom 2,184 vid föregående års slut. I inbetalda avgifter till stadens renhållningsverk inflöto 225,073 kr. mot 188,495 kr. föregående år och försåldes gödningsämnen till ett nettobelopp av 69,473 kr.

För bristande renhållning har under året liksom under föregående år ett stort antal fastighetsägare, som för sin renhållning begagnat sig av sin rätt att använda enskilda entreprenörer, blivit bötfälda.

Över stadsfullmäktiges beslut av den 26 sept. 1912 i fråga om renhållningsväsendets omläggning i riktning, som i föregående årsberättelse refererats, anfördes besvär, som fullföljts hos Kungl. Maj:t, där utslag i ärendet föll den 14 oktober, i vilket besvären ogillades. Den av stadsfullmäktige antagna nya renhållningsstadgan fastölldes därefter av Konungens Befallningshavande den 22 november 1913.

Stadens kloakledningar hava under året utvidgats med 6,213 m. allmänna ledningar och 117 gatubrunnar.

Vid årets slut funnos utförda av staden:

allmänna ledningar	128,204 meter
sidoledningar.....	64,730 »
gatubrunnar	4,314 stycken
nedstigningsbrunnar.....	947 »
ventilationsbrunnar	1,342 »
spolningsluckor	142 »
avstängningsluckor	8 »

Kostnaderna för dessa anläggningar ha uppgått till 6,338,253: 19 kr. och för årets arbeten till 489,479: 62 kr.

Stadens förseende med vatten.

Antalet vattenserviser, som vid årets början utgjorde 4,119, har under året ökats med 58. Rörnätets längd har ökats med 5,946 meter och utgjorde vid årets slut 182,545 meter.

Vid *Delsjön* har filtreringen fortgått dygnet om under hela året med undantag av tillfällena för rensning, då ett filter i sänder varit tömt. Filterhastigheten har i medeltal varit 3,71 meter i dygnet eller 155 mm. i timmen och maximum, då ett filter varit försatt ur verksamhet, uppgått till 5,02 m. i dygnet eller c:a 209 mm. i timmen.

De *täckta* filterna vid *Alelyckan* (älvvatten) ha likaledes varit i verksamhet hela året. Den regelbundna räkningen av bakteriekolonier visar, att dessa i medeltal uppgått till 753 kolonier på cm^3 i det ofiltrerade älvvattnet med maximum 5,618 stycken, under det att efter filtreringen i medeltal funnits 32 och såsom maximum 178. Vid 14 tillfällen har antalet överstigit 100. Härvid är dock att märka, att vattnet tagits i bruk redan 3:dje eller 4:de dagen efter filterrensningen, då ännu bakteriehalten är högre än normalt. Filterhastigheten har i medeltal varit 71 mm. pr timme eller 1,70 m. pr dygn.

Det *öppna* filtret vid *Alelyckan* har likaledes regelbundet använts. Bakteriekolonierna i medeltal 30, med maximum 141 samt i 2 fall över 100. Filterhastigheten har i medeltal varit endast 23 mm. pr timme eller 0,55 m. pr dygn.

Naturfilterna med grundvattenbrunnarna vid Lerjeholm. Filterhastigheten har varit 44 mm. pr timme eller 1,06 m. pr dygn. Till pumpbrunnarna har lämnats vatten dels från den större grundvattenbrunnen och dels från 18 av de äldre rörbrunnarna, av vilka övriga 2 stycken tjänstgjort som observationsrör för grundvattenståndet. I luftningsbassängen ha bakteriologiska prov på grundvattnet tagits och därvid visats att vid 273 undersökningar vattnet varit sterilt i 184 och i 88 fall vexlat med 1—5 kolonier pr cm^3 , vilken senare siffra i endast ett fall överskridits.

Årets nederbörd utgjorde vid *Delsjön* 791 mm., motsvarande en mängd av 7,230,000 m^3 , då sjöns nederbördsområde beräknas till 914 har. Vid årets slut var *Delsjöns* vattenstånd +76,75 mot +77,51 vid 1912 års slut och sålunda hade under året åtgått 1,298,000 m^3 av det i sjön magasinerade vattnet.

Av hela vattentillgången har 48 % konsumerats i staden, 8 % avtappats genom flodluckan och 44 % förlorats genom avdunstning. Årets medeltemperatur vid *Delsjön* var +7,6° C.

Förbrukningen av *Delsjövatten* har i medeltal varit 11,167 m^3 pr dygn eller 129 liter i sekunden med maximum den 16 september (147 liter) och minimum den 17 januari (89 liter). Av konstgjort grundvatten har använts 3,685 m^3 pr dygn d. v. s. 43 sekundliter och av filtrerat *Göta älvvatten* 4,599 m^3 pr dygn eller 53 sekundliter och har således av hela förbrukningen, som utgjort 7,100,000 m^3 57 % tagits från *Delsjön*, 19 % av konstgjort grundvatten och 24 % av filtrerat älvvatten.

Medelförbrukningen av vatten pr individ och dygn har uppgått till 115 liter,

som approximativt kunna fördelas på hushållsbehov (incl. läckning och andra förluster) 79 liter, för industriella ändamål 28 liter och för allmänna ändamål 8 liter.

Årets kostnader för drift och underhåll har i runt tal utgjort 267,400 kr. eller 3,77 öre pr m.³ förbrukat vatten.

Bostadsinspektionen. (Dr. Göthlin).

Den ursprungligen utstakade och enl. instruktion för sundhetsinspektören fixerade planen för bostadsinspektionens bedrivande har i allo följts, varför arbetet fortgått å huvudsakligen tre linjer: slutbesiktningar av ny- och ombyggnader, besiktning av och utredning angående anmälda osunda bostäder samt systematisk besiktning av stadens mindre lägenheter.

Slutbesiktning av ny- och ombyggnader. Enligt beslut av Hälsovårdsnämnden har sundhetsinspektören, tillsammans med förste och andre stadsarkitekten, utfört besiktning av 57 fastigheter. Mot bl. a. följande slag av missförhållanden hava anmärkningar kunnat framställas.

Fukt: Har varit mer framträdande än under de närmast föregående åren.

Belysning: Mycket mörka trappor, närmast på grund av stark indragning ävensom utanför liggande balkonger eller balkongpassager. Ävenledes mörka kök, på grund av dels olämplig fönsterplacering eller rumsform, dels ovannämnda balkongpassager, dels för små gårdssmygar. Spislar placerade i kökets mörkaste del. För små fönster i bostadsrum. Köksskåp och köksinreden så flyttade eller anordnade, att belysningen i rummen blivit delvis rätt mycket försämrad.

Ventilation: Vägventiler saknas eller äro för små, äro oriktigt placerade, i saknad av sidoskydd och av för klen konstruktion. Stigande ventilationskanaler med tillhörande ventiler ej befriade från hindersamt murbruk o. d.

Spislar, kakelugnar: alltjämt fullständig frånvaro av sådana anordningar, som kunde för lägenhetens uppvärmning utnyttja överloppsvärme från spiseln. Sot-, damm- och ohyregömmande spiselkupor ännu ganska talrikt förekommande. Horisontellt anordnade, sotsamlade imspjäll i stället för vertikalt placerade med bakomliggande soffångare. Imutloppen täckta av allt för tätta galler. Även vertikala imspjäll av otidsenlig konstruktion. De övre kakelugnsventilerna tyvärr allmänt borttagna. Frånvaro av utsugningskanal för större gasspisel. Gasmätare (läcka ej så sällan!) placerade i jungfrukammare eller i oventilerat utrymme intill sovrum. Järnkaminer i sovrum.

Badrum: felande eller oriktigt placerade luftintag. Skrymmande gasmätare förtränga onödigtvis utrymmet. Olämpligt behandlade badrumsväggar. Porösa kompositionsgolv. Badrum ej utnyttjade för sitt å byggnadsritning angivna ändamål.

Klosetter, avträden: Som regel för få avträden för smålägenheterna. Torvmullsklosetter utan utsugning. Oriktigt ventilerade klosettrum eller klosetter. Olämpligt placerade klosettrum. Torvmullsklosetter placerade i badrum. Frånvaro av fast anbragt anslag om vattenklosetts rätta skötsel.

Skafferier: Saknas stundom. Ventilerade till trapphus eller piskbalkonger. Ventilfönster placerade alldeles bredvid sopstörtningsstrummas intag (aska, illaluktande ämnen etc.!) Skafferier för snålt dimensionerade. Ventilanordning saknas, är ineffektiv (ex.-vis perforerat järnbleck) eller svåråtkomlig.

Jungfrukammare: Storlek i många fall under rimlig minimifordran. Form olämplig (ordentlig sängplats saknas eller kommer för nära fönster).

Tamburer: för långa (intill 10 meter långa anträffades uti smålägenheter! Dyrbart, svåruppvärmt, fuktande, mörkt utrymme!).

Misstänkta eller olagliga utrymmen: Portvaktslägenheter eller (delvis mörka!) bostadskammare innanför butik i den s. k. källarvåningen till 6-våningshus. För stora mörka garderober i smålägenheter (bebos ofta!). Sovalkover i mörka serveringsrum. Bostadsrum delvis under gårdsplanet.

Sopstörtningsstrummor: inbyggda i husmurarna (förorening!). Olämpliga intag eller uppfångningsanordningar (damm, stank!). Till källaren nedförda störtningstrummor (övervakning försvårad, stank!). Placering intill bostadsrum eller skafferier. Gemensam trumma för köksaffall och sopor.

Diverse: Bristfällig tätning kring vattenlednings- och slaskrör. Strykkammare ordnade å vinden utan fastställelse (bli stundom dåliga bostadsrum!). Frånvaro av eller oriktig konstruktion på säkerhetsrör från å vinden placerade tvättstugor. Ytterst betänklig brist på garderober, framför allt i smålägenheterna.

Rättelse har i många fall vunnits. Där Hälsovårdsnämnden saknat laglig rätt att ingripa, har nödig tillsyn ordnats. Nämndens möjlighet till kontroll av byggnadsritningarna har alltjämt visat sig vara av betydelse.

Besiktning av anmälda osunda bostäder. Till bostadsinspektionen hava under året ingått 346 nyanmälningar. Från föregående år kvarstodo dock 65 ärenden, vilka ej hunnit eller kunnat slutföras, varför summan av under året behandlade fall uppgått till 411. Som anmälare har vanligen stått lägenhetsinnehavaren, dock har i en del fall husägaren ansett med sin fördel förenligt att hos bostadsinspektionen söka råd och anvisning beträffande bästa sättet att avhjälpa uppkommen hygienisk brist. En del olägenheter hava anträffats under de systematiska besiktningarna av småfolkets bostäder. Summa 13 klagomål (3,16 %) hava visat sig i stort sett obefogade, varför de efter utredning avskrivits. Uti 11 fall (2,68 %) har ärendet, då det visat sig ej höra under bostadsinspektionen, överlämnats till den myndighet, som ägt att behandla detsamma. Uti 11 fall (2,68 %) har muntlig eller skriftlig utredning begärts angående något förment eller förefintligt missförhållande, som kunnat lämnas utan att besiktning

å stället behövt företagas. Frändragas nu nämnda, återstå 376 fall. Bland dessa har det påklagade missförhållandet kunnat avhjälpas uti 236 fall (62,7 %), delvis avhjälpas uti 98 fall (26,1 %), under det att vid årsskiftet 42 fall (11,2 %) kvarstodo, där rättelse ännu ej kunnat vinnas. I de helt eller delvis avhjälpta fallen hava åtgärder vidtagits företrädesvis av husägaren uti 263 fall (70 %), av hyresgästen uti 71 fall (18,8 %). Av de samtliga 411 behandlade fallen av anmäld osund bostad slutfördes under året 354 fall (86,1 %), i vilken siffra då även inräknats de, som efter vederbörlig utredning överlämnats till annan myndighet. Till följande arbetsår kvarstodo alltså 57 fall (13,9 %).

Grupperas de under året nyanmälda fallen efter anmälaren, komma 196 (56,6 %) på lägenhetsinnehavarna, 21 (6,1 %) på husägarna, 64 (18,5 %) på bostads- och tuberkulosinspektionen. Uti 65 fall (18,8 %) har anmälan ingått från andra personer eller institutioner.

Uti tabellbilagan återfinnes varje anmäld bostad endast en gång och under den rubrik, som motsvarar den av bostadsinspektionen konstaterade huvudolägenheten. Helt naturligt hava ej så sällan flere samtidigt föreliggande brister påträffats och avhjälpts. Uti 18 fall har den anmärkta hygieniska bristen undanröjts genom frivillig eller av bostadsinspektionen påyrkad utrymning av rummet eller bostaden.

Där nödig rättelse ej stått att vinna enbart genom bostadsinspektionens anmaningar och där man ansett lämpligt få laga förbud eller åläggande, har Hälsovårdsnämnden ingripit, vilket under året skett 5 gånger: urusla källarlägenheter 4 fall, ytterlig bofällighet 1 fall.

Systematiska besiktningar. Dessa avse att så småningom ställa alla stadens smålägenheter under regelbundet återkommande tillsyn och torde man få anse denna form av bostadsinspektion som den viktigaste, enär man på den vägen kan hoppas vinna framför allt lägenhetsinnehavarnes förståelse för en bättre bostadsvård. Bostadsbesöken och besiktningarna, som hittills gällt alla lägenheter om 1—2 rum (incl. kök), hava fortsatt enligt samma plan som föregående år. Huvudvikten lägges på skötseln av lägenheten, alltså på ett hygieniskt uppfostringsarbete, vilket naturligtvis ej utesluter, att när större anledning till anmärkning mot lägenhetens egen beskaffenhet yppar sig, rättelse sökes hos den det vederbör.

Även under det gångna året har en, som det synes, växande bostadsbrist försports. Talrika hänvändelser till bostadsinspektionen hava skett i akt och mening att erhålla anvisning på lediga bostäder. Ehuru i bostadsinspektionens program ej ingår någon bostadsförmedling, hava dock stora ansträngningar gjorts för att hjälpa de nödställda, ofta barnrika familjerna. Tyvärr har man i det stora hela stått rädlös och i åtskilliga fall hava åtgärderna bestått däri, att man

lovat tillsvidare överse med att vederbörande flyttat in i redan utdömda, olagliga eller mindre lämpliga bostäder. Ej ens dessa nödbostäder hava kunnat rädda situationen och man har alltjämt kunnat konstatera en fortgående familjesammanflyttning samt en ökning av inneboendeeländet. Vådan härav ligger i allt för öppen dag för att behöva påvisas.

Föranledd av en skrivelse från sundhetsinspektören (Stadsf. handl. 337/1913) har Hälsovårdsnämnden under året ingått till Stadsfullmäktige med ett påpekande av berörda bostadsförhållanden i och för den åtgärd, som kan vara av behovet påkallad.

Tuberkulosbyråns verksamhet.

Arbetet har fortsatt efter ungefär samma plan som förut. Under årets 3 första kvartal inremitterades patienterna företrädesvis av stadens distriktsläkare. Men sedan grunderna för patienters inremiss till stadens tuberkulossjukhus i slutet av året omlagts, hava så gott som alla å dessa sjukhus placerade patienter på ett eller annat sätt passerat byrån, som härigenom fått ett betydande tillskott i såväl material som arbete. Byrån har undersökt, ordnat och kontrollerat hemmen samt fördelat de till dess förfogande ställda understödsmedlen. Såsom förut hava dessa huvudsakligen använts för inköp av matpoletter, billiga, närande födoämnen, förnämligast mjölk, vidare till kläder, spottkoppar, smutspåsar, bränsle ävensom till bestridande av kostnaderna för vistelse på landet samt till resebidrag. Huvudvikten har såsom tillförene lagts på hemmens hygienisering i största möjliga omfattning, vartill i stor utsträckning fodrats anskaffande av egen sofplats för den sjuke. Där detta ej kunnat ske på annat sätt, har säng med eller utan sängutredning utlånats från byrån. Sammanlagt 302 personer hava åtnjutit understöd i någon form.

Under året hava 261 fall av lungtuberkulos passerat byrån, vartill komma 108 fall av skrofulos ävensom 10 fall av misstänkt lungtuberkulos hos anmälda personer eller deras anhöriga. Sammanlagda antalet belöper sig alltså till 379 personer. Från föregående år kvarstodo 266 patienter. Av årets anmälda voro 86 män (Turbans stad. I—III resp. 14, 33, 39), 152 kvinnor (I—III resp. 35, 45, 72), 23 barn (I—III resp. 12, 7, 4). Utom lungtuberkulos förefanns annan anmärkningsvärd tuberkulös lokalisation i följande fall: pleura 7, larynx 6, ledgångar 5, buk 3, tarm 3, ben 2, meninger 1. Längre eller kortare vistelse å landet har genom byrån bekostats för 47 vuxne och 67 barn. Till kustosjukhuset å Styrso hava 97 barn utsänts.

Uti 43 familjer har mer än en tuberkulös person anträffats: 5 fall man + hustru tuberkulos samtidigt, 13 fall moder + 1 barn, 1 fall moder + 2 barn, 1 fall moder + 3 barn, 3 fall fader + 1 barn, 1 fall fader + 2 barn. 14 fall 2 syskon.

Sammanlagt träffades 2 inneboende och 2 fosterbarn med tuberkulos. Uti

tuberkulösa hem innebodde i 9 fall en person och förefanns 4 icke tuberkulösa fosterbarn.

Uti de tuberkulösa hemmen hava inspektriserna avlagt 2,972 besök. Hemmens allmänna uppryckning uti hygieniskt avseende har som förut utgjort huvudarbetet, men dessutom har man i mån av tid sökt ingripa stödjande och ledande varhelst så påfordrats. Primärsituationen har som förut ofta varit nära nog hopplös. Bristen på förståelse inför även de enklaste hygieniska begrepp kan som förut demonstreras genom att peka på, att uti c:a 35 % fall den tuberkulöse delat säng med en eller flere familjemedlemmar. Den sjuke sov i samma rum som:

Antal personer	% av samtliga	Antal personer	% av samtliga
0	18,1	4	10,6
1	20,6	5	8,6
2	17,2	6	2,6
3	21,5	7	0,8

Procenttalet med lungsjuka sammanboende framgår av nedanstående tabell:

Lägenhetsgrupper	Den sjuke sammanbor med nedanstående antal personer										S:a %
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	uti nedanstående %										
1 Kök eller Spisrum ...	0,8	0,8	2,4	3,2	1,6	—	—	—	—	—	8,8
1 Bostadsrum	1,6	4,0	0,8	0,8	—	—	—	—	—	—	7,2
2 Bostadsrum	—	—	0,8	—	0,8	—	—	—	—	—	1,6
1 Bostadsrum + kök ..	1,6	1,6	8,0	13,6	16,8	16,0	7,2	4,0	0,8	0,8	70,4
2 Bostadsrum + kök ...	—	0,8	1,6	2,4	1,6	—	3,2	0,8	—	0,8	11,2
3 Bostadsrum + kök ...	—	—	—	0,8	—	—	—	—	—	—	0,8
Summa %	4,0	7,2	13,6	20,8	20,8	16,0	10,4	4,8	0,8	1,6	100,0

Följande sammanställning ger en föreställning om de tuberkulösa hemmens tillstånd och skötsel:

	Bostadens allmänna karaktär	Bostadens skötsel	Barnens skötsel	Bostadens dagar	Ventilations-möjlighet	Finnes	Finnes ej
	%	%	%	%	%	%	%
Mycket god	8,4	6,5	1,3	9,4	26,2	—	—
God	58,9	61,6	66,6	68,2	64,5	—	—
Mindre god	22,4	19,6	28,0	14,9	7,5	—	—
Dålig	9,4	9,4	2,7	5,6	1,9	—	—
Usel	0,9	2,8	1,3	1,9	—	—	—
Fukt	—	—	—	—	—	12,2	87,8
Kyla, drag	—	—	—	—	—	16,8	83,2
Bofällighet	—	—	—	—	—	12,2	87,8
Tillräcklig luftkub	—	—	—	—	—	72,0	28,0

Siffrorna giva vid handen, att bostäderna i vissa avseenden fortfarande visa det dåliga tillstånd och den brist på skötsel, som kom till synes året förut, även om man i det stora hela kan peka på någon förändring till det bättre.

Direkta åtgärder för hindrande av farsotssjukdomars spridning.

I tabell 13 redogöres för de under året förekommande fall av farsotssjukdomar, om vilkas förekomst *varje* läkare är skyldig göra anmälan hos hälsovårdsnämnden. Diagnosen av dessa sjukdomar har i många fall måst stödja sig på bakteriologisk undersökning, och har enligt meddelande från nämndens bakteriolog doktor Forselius följande undersökningar verkställts å nämndens laboratorium nämligen:

Bakteriologiska institutets undersökningar år 1913.

1. För Sahlgrenska sjukhuset:

Bakt. undersökningar och vaccinframställningar	294 st.
Cytologiska undersökningar	204 »
Tuberkelbacillundersökningar:	
a) i sputum	28 st.
b) i urin	141 »
c) i andra vätskor	31 »
	200 »
Vidals reaktion	130 »
Tyfuskultur ur fæces	9 »
Gonöccundersökningar	18 »
Wassermanns reaktion	453 »

2. För andra sjukvårdsinrättningar och enskilde:

Bakt. undersökningar och vaccinframställningar	121 »
Cytologiska undersökningar	37 »
Difteriundersökningar	5,063 »
Tuberkelbacillundersökningar:	
a) i sputum	176 st.
b) i urin	48 »
c) i andra vätskor	8 »
	222 »
Tyfuskultur	12 »
Vidals reaktion	75 »
Wassermanns reaktion	782 »
	Summa 7,623 st.

Desinfektion av bostäder. Sedan anmälan om fall av farsotssjukdom inkommit till nämnden, göres av desinfektör besök i den sjukes hem, varvid för varje fall lämpade desinfektionsåtgärder vidtagas och lägges därvid särskilt vikt vid att av den sjuke använt linne och sängutrustning samt golvmattor med största omsorg smittrenas samt att lägenheten grundligt rengöres. På samma gång upptages enligt formulär noggranna notiser avsedda att underlätta spårandet av sjukdomsfallets uppkomst. Från förste stadsläkaren meddelas sedan till skolor och hem bestämt besked, huru länge det förbud att besöka skolan, vilket genast meddelats för skolpliktige samboende av den behandlande läkaren, skall äga giltighet.

I lägenhet, som varit bebodd av lungspatient, har efter den sjukes frånfalle, förflyttning till sjukhus eller ombyte av bostad formalindesinfektion enligt den s. k. Breslaumetoden verkställts i 598 fall.

Sammanlagda antalet desinfektioner, verkställda efter olika metoder, har uppgått till 2,057, varvid 2,592 rum blivit smittrenade.

Smittrening av offentligen till salu genom auktionskammaren utbudna beagnade kläder har verkställts i 104 fall.

Skyddskoppypmpningen. Genom 3 av nämnden avlönade läkare har å offentliga möten ympning kostnadsfritt verkställts under maj, juni och september månader. 1,856 barn ha ympats vid dessa möten och i sammanhang med de undersökningar i folkskolorna, som gjorts för utrönande av ympningsförhållandena. Av enskilda läkare och barnmorskor ha dessutom 1,225 ympningar verkställts, utgörande sålunda ympningarnes antal tillsammans 3,081, svarande mot 72,2 % av de ympningspliktige. Föregående år uppgick ympningarnes antal endast till 1,600 svarande mot 36,7 % och torde anledningen till de högst betydligt förbättrade siffrorna vara att söka i den i Stockholm under våren rådande smittkoppsepidemien. Av de olika församlingarne i staden hade Karl Johans en ympningsprocent av 104,9, under det att densamma föregående år ej uppgick till 20. Ympningsprocenten i de övriga församlingarne visas i följande tabla:

	Antal födda barn 1912.	Antal ympade 1913.	Procent.
Annedal	423	307	72,6
Lundby	462	321	69,5
Masthugget	398	276	69,3
Vasa	473	361	76,3
Karl Johan	508	533	104,9
Oskar Fredrik	733	501	68,4
Gamlestaden	516	330	63,9
Transport	3,513	2,629	

	Antal födda barn 1912.	Antal ympade 1913.	Procent.
Transport	3,513	2,629	
Christine	206	140	67,9
Garnison	13	3	23,1
Domkyrko	265	142	53,6
Haga	267	167	63,5
Tyska	5	—	—
	4,269	3,081	72,2

Förnyad ympning ha dessutom 310 personer underkastats.

Av förestående ympningar ha 2,034 utförts av Nämndens läkarevaccinatorer, 143 av andra läkare samt 904 av barnmorskor.

Smittosamma könssjukdomar. Den anmälan av smittosamma könssjukdomar, som sedan juli 1912 ålagts alla läkare, visar, att under 1913 härstädes skulle ha förekommit 292 fall av syfilis, varav 207 män och 85 kvinnor, vilka kommit under läkarebehandling. Av gonorrhoea förekom 1,238 fall, av vilka 1,036 män och 202 kvinnor. Av ulcus molle 116 fall, 93 män och 23 kvinnor. Då dessa anmälningar ej utföras med utsättande vare sig namn eller exakt ålder å den sjuke, äro siffrorna dock föga tillförlitliga. De patienter, det här gäller, äro ju nämligen alldeles särskildt kända för att besöka den ena läkaren efter den andre för behandling af sina sjukdomar, och då den efterföljande läkaren därvid mera undantagsvis får kännedom om att föregående behandling föreligger, kan varje fall på så sätt tänkas bli föremål för flera anmälningar.

Enligt Andre stadsläkarens årsberättelse har antalet besiktningar å lösaktiga kvinnor varit något större än under föregående år.

Från besiktningsbyrån meddelar Andre stadsläkaren att vid början af 1913 antalet kvinnor, som voro ålagda allmän sundhetsbesiktning utgjorde

74	Under loppet av 1913 återkommo förr inskrivna	26
7	och blevo under året af Poliskammaren ålagda besiktning	7

Summa 107

Vid slutet af 1913 voro af dessa kvinnor

14	avvikna från staden	14
9	tillsvidare befriade från besiktning	9
14	häktade eller dömda till tvångsarbete	14
1	avlidna	1
69	kvar vid årets slut (af dessa 3 intagna på Holtermanska sjukhuset)	69

Summa 107

Under året hade dessutom antalet kvinnor, vilka på given anledning besiktigats, men vilkas regelmässiga besiktning fått bero på deras framtida uppförande

utgjort 110, av vilka 56 varit behäftade med venerisk sjukdom och remitterats till Holtermanska sjukhuset.

Antalet under året verkställda besiktningar (3,893 år 1912)	4,027
Antal besiktigade kvinnor (195 år 1912)	217
Kvinnor som remitterats till Holtermanska sjukhuset (69 år 1912)	84
af vilka remitterats en gång	69
samt två eller flera gånger	15
så att antalet remisser utgjort (92 år 1912).....	101

Sjukdomstablä från besiktningsbyrån:

1913	Dröppel	Sjanker	Syfilis	Bulnad å köns- organen Bubo. Bartholin.	Sår av obestämd natur	Hudsjuk- dom	Summa
Januari	4	1	3	—	—	3	11
Februari	3	2	2	1	—	—	8
Mars	3	1	3	2	—	—	9
April	6	—	3	1	—	2	12
Maj	3	2	1	—	—	—	6
Juni	4	1	1	—	—	—	6
Juli	4	2	2	—	—	—	8
Augusti	5	—	1	—	1	—	7
September	5	—	—	2	1	—	8
Oktober	5	—	1	—	—	1	7
November	5	1	2	1	—	1	10
December	7	1	—	1	—	—	9
Summa	54	11	19	8	2	7	101

Från *Andre stadsläkarens verksamhet* i övrigt meddelar han följande. I skrivelse av den 31 maj och den 6 sept. har Göteborgs Rådstuvurätt infordrat utlåtande om åtalade på fri fot varande personers sinnesbeskaffenhet, och hava dessa utlåtande efter verkställda undersökningar ingivits till nämnda myndighet af Andre stadsläkaren den 15 juli och 29 september.

I skrivelse av den 11 november har Konungens Befallningshavande begärt yttrande rörande betänkande över rättsmedicinalväsendets ordnande, avgivet av Medicinalstyrelsen jämte tillkallade sakkunnige. Svar härå har icke hunnit afgivas under året. Av Polismyndigheterna hava i ett som vanligt stort antal fall begärts utlåtande om personers hälsotillstånd.

I likhet med vad jag hade tillfälle att konstatera under sista tiden av år 1912 och även anmärkte i samma årsberättelse, hava de besök, jag haft att göra

under år 1913 å de olika polisstationerna för där hastigt insjuknade, varit avsevärt färre än föregående år. Då dessa sjukdomsfall i allmänhet härröra från akut alkoholmissbruk, har allt sedan införandet af de s. k. tillståndsbevisen tydligen förbättring i dessa förhållanden inträtt.

På förordnande av härvarande Poliskammare hava under året 16 rättsmedicinska besiktningar och liköppningar blivit verkställda. Enligt utlåtande hava dessa fall varit följande.

Av 6 foster hava två varit ofullgångna och icke andats; 2 fullgångna och andats, avlidna genom kvävning, det ena genom en om halsen åtdragen näsduk; ett fullgånget och andats, avlidet genom bristande vård samt ett fosterlik så föruttnat, att ej kunnat avgöras, om det levat. Tre barn vid 1, 2 och 3 månaders ålder hafva avlidit av resp. lunginflammation, kvävning samt drunkning. Ett 7 månaders barn avlidit i lungsäcks- och hjärtsäcksinflammation. Två dödsfall genom inandning av lysgas; ett genom hängning; ett genom krosskador i huvudet; ett genom hjärtsjukdom samt ett genom hjärnblödning.

För utfärdande av dödsbevis, då personer avlidit av sjukdom, under vilken läkare ej tillkallats, eller vid olycksfall med dödlig utgång samt vid självmord, där Poliskammaren ej ansett nödigt, att protokoll uppsatts, hava 115 obduktioner verkställts.

Antalet besiktningar å lösaktiga kvinnor är något större än under föregående år. I övrigt finnes rörande besiktningsförhållandena intet att meddela, utöver vad som anmärktes i förra årsberättelsen. Diariiboken upptager 181 inkomna och konceptboken 88 utgångna skrivelser under året.

Matvarukontrollen (stadsveterinär R. Ahlström).

Av hälsopolisen ha under året utförts 65,209 besiktningar (föregående året 59,644) i de lokaler och på de platser, där matvaror till salu hållas, förvaras eller för försäljning bearbetas (Tab. 1). Därvid ha 71 partier födoämnen, utgörande 1,022 kg., på grund av förskämning eller sjukliga förändringar beslagtagits och oskadliggjorts (Tab. 3).

Enligt besiktningsliggarne i matvaruaffärerna ha av hälsopolisen under året gjorts följande anmärkningar beträffande lokalen eller den däri bedrivna verksamheten:

I bagerier	ang. ordn., snygghet o. verksamh.	22,	ang. lok. underh.	133,	ang. ventilation	36,
> köttbutiker ..	> > > > >	23,	> > > > >	41,	> > > > >	8,
> charkuterier ..	> > > > >	21,	> > > > >	33,	> > > > >	5,
> mjölklokaler..	> > > > >	32,	> > > > >	181,	> > > > >	17.

Bageriernas antal har under året minskats med 9 och utgjorde incl. sockerbagerierna vid årsslutet 202. I årsberättelsen för 1910 påpekades vikten av att

bagerilokalerna voro underkastade anmälningsskyldighet hos hälsovårdsnämnden, innan de togos i användning. Gällande matvarustadga innehåller vissa fordringar på beskaffenhet, inredning och anordning av de lokaler, där i stadgan uppräknade lifsförnödenheter försäljas, förvaras eller bearbetas, men konstaterandet att lokalen verkligen uppfyller dessa fordringar, innan försäljningen etc. börjar, ifrågasättes endast beträffande mjölk- och köttlokaler. Följden av denna inkonsekvens blir att åtskilliga lokaler, avsedda för bageri, konditori, fiskhandel m. m. förhyras och tagas i användning utan att vara stadgeenligt anordnade och även om lokalen sedermera kan genom större eller mindre förändringar bringas i överensstämmelse med föreskrifterna, åsamkas härigenom innehavaren obehag och utgifter, som icke behöft ifrågakomma, därest anmärkningarne hade kunnat framställas och anvisningar i enlighet därmed lämnas redan då lokalen för ändamålet inreddes. Dels av anförda skäl, dels för att på samma gång fylla de luckor i tillsynen över matvaruhandeln inomhus, som öppnandet och användandet under längre eller kortare tid av en del matvarulokaler medför, bör, då matvarustadgan skall efter eventuellt utbrytande av föreskrifterna angående mjölkhandeln omarbetas, § 3 (om anmälning av lokal och lokals godkännande) konsekvent ändras dithän att föreskriften omfattar varje lokal, där i stadgan omnämnda matvaror försäljas, förvaras eller bearbetas.

Charkuteriverkstädernas antal har under året ökat med 3 och var vid årets slut 55. Antalet köttbutiker incl. saluhallarne var vid årets början 265 och vid årsskiftet 251 (Tab. 4).

Av på annan ort inom landet besiktigat och stämplat kött har under året införts följande fall:

	Storboskap	Större kalf	Mindre kalf	Får	Svin	Spädgris	Häst
Från Malmö	—	—	—	—	116	—	—
» Hallsberg ..	16 ¹ / ₂	16	—	—	337	—	—
» Landskrona ..	—	—	—	—	115	—	—
» Alingsås	—	73 ¹ / ₂	6	31	204 ¹ / ₂	—	3
» Uddevalla ...	—	—	—	—	83	—	—
» Engelholm ...	10 ¹ / ₂	64 ¹ / ₂	279 ¹ / ₄	18 ¹ / ₂	1,324 ¹ / ₂	3	—
» Kristianstad ..	8	13	129	1	807	—	—
» Eslöf	—	—	—	—	1,335	—	—
» Helsingborg ..	—	3	—	3	—	—	—
» Falkenberg ...	—	5	—	—	68	—	—
Summa	35	172 ³ / ₄	414 ¹ / ₄	53 ¹ / ₂	4,390	3	3

Från utlandet infört kött har besiktigats i 58 olika partier, utgörande tillsammans 93,648 kg. (år 1912, 77,589 kg.), därav dock 1,015 kg. hade härifrån

förut exporterats. 265 kg. av det senare returnerade köttet kasserades på grund av förskämning (Tab. 5).

Vid inspektioner i slakterier, korffabriker och charkuterier, belägna i grannkommunerna, befanns en charkuteriverkstad jämte tillhörande köttbutik i Mölnadal vara i sådant skick och skötas på sådant sätt att dess fortsatta bedrivande var förenat med sanitär fara, varför anmälan härom gjordes till Kungl. Maj:ts Befallningshavande. Med anledning härav utfärdades av vederbörande hälsovårdsnämnd, dit anmälan remitterats, förbud för lokalernas vidare användande till charkuteri.

Mjölklokalerna, däri inberäknade lagerrum, tappningslokaler och mejerier, voro vid årets början till antalet 393 och vid dess slut 381. 26 nya lokaler — 25 butiker och en tappningslokal — hava under året godkänts och i 44 lokaler — 43 butiker och en tappningslokal — har verksamheten definitivt eller tillsvidare upphört. 46 lokaler har under året övertagits av ny innehavare och i 6 fall ha minst 3 olika innehavare varit inregistrerade för samma butik. Förhållandet mellan antalet butiker och antalet innehavare ställer sig vid årets slut sålunda

1 innehavare av	59 butiker
1 » »	45 »
1 » »	37 »
2 » » vardera 12 butiker =	24 »
1 » »	8 »
3 » » vardera 6 butiker =	18 »
6 » » » 3 » =	18 »
8 » » » 2 » =	16 »
147 » » » 1 butik =	147 »
170 innehavare av	372 butiker

I nedanstående tabell äro de butiker, till antalet 332, där försäljningen pågått utan avbrott hela året om, uppdelade efter försäljningen av oskummad mjölk i medeltal pr dag.

Innehavare	Antal butiker med en dagsförsäljning av i medeltal											
	högst 50 liter				över 50, högst 100 liter				100 till	151 till	över	
	högst 30 lit.	31-40 lit.	41-50 lit.	Sum- ma	51-60 lit.	61-70 lit.	71-80 lit.	80- 100 lit.	Sum- ma	150 liter		200 liter
Bolag	4	7	24	35	12	9	21	26	68	34	9	3
Ensk. inneh. av minst 3 but.	1	1	4	6	3	4	3	9	19	7	1	2
» » » högst 2 »	19	24	21	64	15	20	14	16	65	11	3	5
Summa	24	32	49	105	30	33	38	51	152	52	13	10

I icke mindre än 105 butiker av ovanstående har dagsomsättningen av oskummad mjölk utgjort högst 50 liter och till samma kategori höra dessutom 55 butiker (av 88), som endast varit öppna under längre eller kortare del av året. Ehuruval antalet butiker reducerats avsevärt, sedan nu gällande matvarustadga trädde i kraft, nämligen från 524 år 1908 till 372, och fortfarande tack vare skärpt tillämpning av stadgans föreskrifter visar tendens att minskas, framgår av ovanstående tabell att mjölkhandeln ännu är långt ifrån den centralisering, som borde icke minst av ekonomiska skäl vara mjölkhandlarnes närmast eftersträfvansvärda mål.

Försäljningspriset för vanlig oskummad mjölk har under året varit 12—17 öre och i medeltal för samtliga 382 butiker 15 öre.

På Nämndens laboratorium för matvarukontroll ha bl. a. undersökts 6,083 — år 1912 5221 — prov av oskummad mjölk och kaffebrädd (Tab. 6). Medelfetthalten för samtliga mjölkprov var 3,30 % (föregående år 3,34 %).

Beträffande mjölkens beskaffenhet i övrigt visa de under år 1913 uttagna proven ett avgjort sämre resultat än proven föregående år. Särskilt gäller detta mjölkens tillstånd och hållbarhet, då den utlämnats till konsumenterna. Icke mindre än 13 % av proven butiksmjölk och 5 % av proven torgmjölk voro vid provtagningen stadda i surning — koagulerade vid tillsats av alkohol — och under de månader, då hållbarheten mest påfrestas, nämligen Juni—Oktober, voro motsvarande procentsiffror 10,3—21 och 4,3—13. Reduktasprovningen, avfärgning efter tillsats av metylenblått, gav under samma månader vid handen att av butiksmjölken 12,3—29 % och av torgmjölken 2,1—13 % höll alltför hög bakteriemängd.

Jämförda med resultaten från de senaste 2 åren ställa sig siffrorna för år 1913 beträffande abnorm surhetsgrad reduktasavfärgning, katalasmängd och smutshalt sålunda:

Antal prov av 100 undersökta som visat:

År	Abnorm surhetsgrad (Positiv alkoholreaktion)			Abnorm reduktasavfärgning (inom 1 tim.)			Abnorm katalasmängd (0- utveckling på 2 tim. över 4)			Tydlig smuts (bottensats)		
	1911	1912	1913	1911	1912	1913	1911	1912	1913	1911	1912	1913
Butiksmjölk	5,4	6,16	13,0	9,0	4,81	11,3	20,3	6,85	9,3	30,0	21,76	22,4
Torgmjölk	1,8	1,8	5,8	2,6	1,15	3,4	9,19	2,92	4,8	43,03	39,15	34,7
% av samtl. prov	4,8	6,1	8,7	7,8	4,3	10,3	18,1	6,22	8,7	32,4	23,8	24,0

Av 826 mjölkprov, som enligt säljarens uppgift utgjorts av pasteuriserad mjölk, ha icke mindre än 211 givit Storchska reaktionen, som angiver att mjölken icke varit upphettad till ens 80° C. Det relativt största flertalet av dessa stadgestri-

diga fall utgjordes av mjölk från en större firma, som använder pasteurisering endast under den varmare årstiden för att göra mjölken mera hållbar.

Under maj och sept.—oktober gjordes temperaturmätningar av den oskummade mjölken omedelbart efter dess ankomst till staden. Över 20° C. höll mjölken i 39 kärl, 16—20° i 42 kärl och högst 10° i 209 kärl av 528 undersökta under maj månad. På hösten provades mjölkens temperatur i 756 kärl, därav 60 visade 16—20° och 60 över 20°. Av de 218 leverantörer, som hitsänt sistnämnda 756 kärl, hade 160 kylt mjölken före avsändandet till åtminstone 15° C, medan 58 hitsänt all eller en del av sin mjölk okyld.

Proven av skummad mjölk visade en medelfetthalt av 0,79 %, medelfetthalten i barnmjölk var 3,96 % och i s. k. kontrollerad 3,64 %. De ladugårdar, vari mjölk med dylik kvalitetsbeteckning producerades, de s. k. kontroll-ladugårdarne, voro vid årets början 6, nämligen: Suntetorp, Vårgårda, Fullestad, Ingared, Aspenäs och Almekärr. Under året utgick Suntetorp ur kontrollen på grund av kreatursbesättningens försäljning, men 2 nya kontrolladugårdar tillkommo, nämligen Tjolöholm och Bjertorp med besättningar på c:a 100 kor vardera.

Kaffegrädden har hållit en medelfetthalt av 15,19 %. Av 1,135 gräddprov ha 129 visat lägre fetthalt än den i matvarustadgan som minimum föreskrivna, 12 %.

Bland mera anmärkningsvärda matförgiftningsfall, som under året anmälts, förtjäna följande närmare omnämmande. På sjukhemmet för obotliga hade under 3 veckors tid varje natt mellan söndag och måndag en del av patienterna och personalen — sista gången halva antalet — insjuknat i symptom, som angåvo matförgiftning. Undersökningarne av orsaken ledde till misstanke på mjölken, som levererades från en egendom i närheten. På denna egendom med en ladugårdsbesättning av 18 mjölkande kor befanns en ko sedan längre tid lida av kronisk juverinflammation, streptokokkmastit, i ena juverfjärdedelen och mjölken från det sjuka juvret, vilken under sjukdomens tidigare stadium på grund av förändrat utseende kasserats, hade enligt ägarens uppgift under de tre senaste veckorna sett normal ut och därför blandats med mjölken från den övriga besättningen. Vid mikroskopisk undersökning visade sig mjölken emellertid innehålla rikligt med specifika sjukdomsbakterier, mastitstreptokokker. Den på egendomen producerade morgonmjölken hade levererats till ovannämnda sjukhem och till vanförestalten endast på söndagarne, medan däremot de övriga dagarne i veckan leveransen utgjorts av mjölk, som egendomen inköpt från andra producer. Detta förklarar förgiftningarnes regelbundet periodiska uppträdande. Även på sistnämnda anstalt hade under samma tid sjukdomsfall förekommit, liksom på sjukhemmet talrikast sista gången, då av patienter och personal c:a 100 personer, eller alla utom 4 insjuknat. Även då mjölken förtärts kokt, hade den i några fall orsakat förgiftning. Samtliga insjuknade tillfrisknade efter några

timmar—1 dygn. Enligt meddelande från familjer, som fått mjölk från nämnda egendom, hade även inom dessa allt som oftast inträffat fall av kolerin utan att man kunnat utröna orsaken därtill.

Mjölkförgiftning, ehuru av annat slag än nyss nämnda, var sannolikt också orsaken till ett tiotal gastroenteritfall, som inträffade samtidigt vid Willinska skolan. Utredningen gav vid handen att till filmjölk, som använts i skolans hushåll, tillblandats som pasteuriserad betecknad mjölk som, troligen på grund av olämplig förvaring, varit fördärvad, skämd.

Efter förtäring av svinkött — revbensspjäll — inköpt hos en fläskhandlare här i staden och tillagat dels medelst stekning dels genom kokning till soppa, insjuknade i två familjer inom Ö. och T. socknar 11 personer under häftiga förgiftningssymptom, yttrande sig i illamående, påskyndad hjärtverksamhet, kramp, yrsel, svårighet att andas, medvetlöshet och cyanos. Förgiftningen inträdde 10 min. —1 tim. efter måltiden och upphörde med fullt tillfrisknande inom en till några dagar därefter. Tvänne kattor, som ätit av rester efter måltiden, insjuknade och dogo efter några timmar. För utrönande av orsaken till förgiftningen gjordes utfodring- och ympförsök med det ursprungliga ej tillredda köttet på försöksdjur men med negativt resultat. Kemisk undersökning av köttet utvisade att köttet försatts med kalisalpeter — tydligen i konserveringssyfte och för att dölja en börjande förskämning — i sådan mängd att den uppgick till 5,3 % av köttets vikt. En stor del av det ursprungliga nitraten var reducerat till nitrit. Så vitt av utredningen hittills framgått, finnes intet i dessa förgiftningsfall, som talar mot antagandet att orsaken till förgiftningen varit just köttets vårdslösa behandling med salpeter och därav uppkommen synnerligen giftiga reduktionsprodukt kaliumnitrit. Som bekant användes salpeter allmänt som konserveringsmedel för köttvaror och framför allt för att giva köttvarorna ett vackert, aptitligt utseende och gällande giftstadga lägger icke något hinder i vägen för salpeters oinskränkta användning i nämnda ofta bedrägliga syfte. Om emellertid vid undersökningarnes slutförande orsaken till ovan relaterade förgiftningar visar sig vara den här antydda, torde dessa fall till fullo motivera att salpetern snarast möjligt inrangeras i giftstadgan såsom ett, låt vara med modifikationer beträffande kvantitet och användningssätt, förbjudet konserveringsmedel.

Till åtal anmälda förseelser mot matvarustadgan ha under året varit 55. De flesta åtalen hava gällt brott mot bestämmelsen ang. minimifetthalt i grädde och mot förbudet att utminutera mjölk utomhus. Särskilt den senare bestämmelsen synas mer och mer negligeras av de bönder, som själva hitköra och distribuera sin mjölk och de betrakta tydligtvis eventuella böter för överträdande av förbudet mot gatuförsäljningen endast som en tillfällig beskattning av deras affärsrörelse, en beskattning, som de, därest de i undantagsfall skulle vara nog försiktiga att råka fast, med jämnmot underkasta sig, väl-vetande att böterna

i regel taxeras till den föga avskräckande summan av — 2 kr. Samma bötesbelopp utgår vanligen för brott mot matvarustadgans övriga föreskrifter och är regel vid åsidosättande av fordringarne på mjölkens renhet och gräddens fetthalt.

Kemiska analyser. (Stadskemisten, doktor J. E. Alén.)

Under året hava 8,137 föremål inkommit till laboratoriet för undersökning:

1) närings- och njutningsmedel	1,440 prov
2) vatten	129 »
3) kemikalier och kemiskt-tekniska produkter (incl. hyttprodukter och mekanisk trämassa)	3,734 »
4) fettartade substanser (incl. maskin- och lys- oljor, eteriska oljor, fernissor o. d.)	146 »
5) malmer, bärarter, bränslen o. d.	100 »
6) foderämnen	32 »
7) gödslingsämnen	35 »
8) arsenikprov	2,397 »
9) divärse	124 »

Summa 8,137 prov

Det stora flertalet undersökningar hava utförts på:

trämassa: torr	1,998 prov	} = 3,464 prov = 42,6 %
våt	1,466 »	
arsenikprov	2,397 »	= 29,5 »
smör	758 »	= 9,3 »
mjök: oskummad	332 prov	} = 358 » = 4,4 »
skummad	22 »	
kondenserad	4 »	

Summa 6,977 prov = 85,8 %

För Göteborgs hälsovårdsnämnd hava blott ett fåtal undersökningar under året värkstälts:

	Antal prov		Antal prov
Kött.....	1	Honing	2
Äggula	1	Saft.....	6
Äggpulver.....	3	Söta läskdrycker	5
Mjök	2	Salpeter.....	1
Smör	10		
		Summa	31

Om dessa prov meddelas följande närmare uppgifter.

Köttprovet utgjordes av revbensspjäll, vilket troddes ha förorsakat förgiftning i en familj och misstänktes innehålla för mycket salpeter. Det vattenlösliga kvävet i revbensspjällköttet bestämdes och utgjorde, beräknat som kaliumnitrat, 5,3 %. Ingen ammoniak fanns i vattenlösningen. Nitraten var till stor del reducerat till nitrit. Då man enligt König vid vanlig saltning av kött ej använder mer än $\frac{1}{30}$ så mycket salpeter som koksalt, och Nothwang i saltade skinkor fann högst 0,328 % salpeter, måste den ovan angivna halten av 5,3 % salpeter stämplas som oerhört stor. Genom nitraternas övergång till nitrit blir för övrigt giftvärkan större.

Äggulan prövades på borsyra med negativt resultat.

I föregående årsredogörelse meddelades resultatet av en undersökning av »Mehls äggpulver», vilket visade sig vara ett med tjärfärg gulfärgat bakpulver med sannolikt en ringa inblandning av verkligt ägg. Undersökningen av detta preparat, som fortfarande hålles till salu härstädes, har förnyats, och visade den, att preparatets sammansättning icke i någon väsentlig mån ändrats. För jämförelse med detta preparat hava två andra i papperspåsar inneslutna äggpulver, som först detta år förts i handeln här, blivit undersökta: 1) »Colovo 10 torrägg», vägande 102 g, kostande 58 öre, 2) »Colovo 10 torr-äggulor», vägande 68 g, kostande 34 öre. 25 g »Mehls äggpulver», som skall ersätta 6 ägg men synes innehålla blott spår därav, kostar 30 öre.

Undersökningen av dessa preparat har givit följande resultat:

	Colovo torr- ägg	Colovo torr- äggulor	Mehls äggpulver
äggviteämnen (= 6,25 × kväve).....	43,31 %	32,28 %	—
fett (= eterextrakt)	36,80 »	55,93 »	—
kolhydrat (= vad som brister i 100 %)	8,16 »	2,90 »	—
aska (= återstod efter glödning) ...	3,80 »	3,12 »	—
vatten (= förlust vid 100° C).....	8,43 »	5,67 »	—
	100,00 %	100,00 %	
lecitin-fosforsyra	1,07 %	1,77 %	0,04 %
lecitin (=11,86 × lecitin-fosforsyra) ...	12,16 »	20,11 »	0,45 »

Av allt att döma utgöres »Colovo»-preparaten, vilka även blevo mikroskopiskt undersökta, av torkade ägg, resp. äggulor. Och även uppgiften, att innehållet i varje påse är 10 torkade ägg, resp. 10 torkade äggulor, kan vara riktig. De per 100 g beräknade priserna å dessa äggpulver ställa sig sålunda:

Mehls äggpulver	60 öre
Colovo torrägg	57 »
Colovo torr-äggulor	50 »

100 cm³ av ett prov oskummad mjölk, som var misstänkt att ha blivit neutraliserad med alkali, förbrukade 12,2 cm³ $\frac{N}{10}$ -alkali och var således svagt sur. Mjölkkaskan, som utgjorde 0,85 %, reagerade också blott svagt alkaliskt. Ett annat mjölkprov, som enligt uppgift var blandat med silad havrevälling, avsatte en bottensats, som torkad och beräknad på 1 l vägde 4 g.

Tio på Kungstorget inköpta smörprov höllo:

vatten i %, medeltal	14,05
högst	17,3
lägst	12,5
aska i %, medeltal	3,71
högst	5,73
lägst	2,11
klornatrium i %, medeltal	4,40
högst	6,43
lägst	2,40
pris öre pr k ¹), medeltal	215
högst	220
lägst	210

Enligt kungliga medicinalstyrelsens kungörelse angående fordringarna på viktigare proviantartiklar ... av den 2 nov. 1911 skall hos smör fetthalten vara minst 80 %, vattenhalten högst 16 % och koksalthalten högst 4 %. Fetthalten har icke blivit bestämd, men av de utförda analytiska bestämningarna framgår dock, att två av proven, som hålla resp. 20,37 och 22,39 % vatten + klornatrium, hålla mindre än 80 % fett. Två andra prov med resp. 18,23 och 18,45 % vatten + klornatrium äro också misstänkta att innehålla mindre än 80 % fett, då smörets övriga beståndsdelar (mjölksocker, äggvita och saltets föroreningar) väl kunna gå över 1,77 och 1,55 %. Över 16 % vatten förekom hos ett prov. Hos fyra prov var koksalthalten över 4 %. Ett av proven var något smutsigt. Sesamolja blev icke påvisad hos något av proven.

Ett prov honing, etiketterad »Finaste Slungad, Renad Honung Fritz Hartman Hallsberg — — — kvalitéen Bris» har undersökts med följande resultat:

invertsocker	52,51 %
rörsocker	27,37 »
aska	0,14 »
vatten	19,54 »
fosforsyra	närvarande
konstgjort invertsocker enligt Fiehe	»
polarisation av 10 %-ig lösning ²) före inversion	+ 2,4°
efter	— 3,0°

¹) Beräknat av priset på 0,5 k.

²) Rörlängd: 200 mm. Apparat: Schmidt och Haensch's.

Enligt denna undersökning utgöres Hartmans »Bris» icke av ren bihoning, utan är det en blandning av honing och socker av annat ursprung.

Ett annat honingprov förhöll sig som äkta honing.

Resultatet av saftundersökningarna är följande:

Nummer	Saftsort	Pris per halvbutelj incl. glas	Egentlig vikt vid + 15° C	Alkohol	Beräknad på sirap ¹⁾		Beräknad på succus ²⁾		Alkalitetstal (cm ³ N-syra för 1 g aska)	Polarisation i 10 %-ig lösning ³⁾		Specifik vridning av inverterat extrakt ⁴⁾	Tjårfärg	Salicylsyra	Koppar och bly	Sackarin	
					Aska	Alkalitet (cm ³ N-syra för 100 g)	Aska	Alkalitet (cm ³ N-syra för 100 g)		direkt	efter inversion						
1	Hallonsaft ...	85	1,2628	1,61	55,7	0,34	2,76	0,76	6,17	8,1	+5,4	-2,3	-20,6	0	0	0	0
2	» ...	60	1,3360	1,48	67,1	0,17	1,72	0,52	5,23	10,1	+0,7	-2,3	-17,1	när- va- ran- de	när- va- ran- de	0	0
3	» ...	50	1,2943	0,73	60,7	0,14	1,20	0,36	3,05	8,6	-1,2	-2,0	-16,5	»	»	0	0
4	Blåbärssaft ..	60	1,0139	3,85	4,2	—	—	0,34	2,04	6,0	—	—	—	0	0	0	0
5	Citronsaft ...	70	1,2718	0,47	27,5	0,022	0,19	—	—	8,6	-0,8	-1,4	-25,5	?	0	0	0
6	Apelsinsaft ..	50	1,2776	0,60	32,6	0,023	0,19	—	—	8,3	-2,0	-3,1	-47,5	när- va- ran- de	0	0	0

Mot prov 1) är ingen anmärkning att göra. Prov 2) är antagligen ock ospädd vara. Men en anmärkning bör omnämnas: provet var färgat med en tjårfärg, vilket stod i strid med etikettens lydelse, enligt vilken saften var ofärgad. Det tredje provet är spätt med vatten; men det uppgavs ärligt på etiketten. Den specifika vridningen hos 2) och 3) skulle möjligen angiva närvaron av ett par procent stärkelsesirap i dessa prov. Prov 4) är en osockrad saft, företeende intet annat anmärkningsvärt, än att alkoholhalten är relativt hög. De två sista proven äro konstprodukter. Den specifika vridningen hos dessa prov är abnorm. Den kan i alla händelser icke bero på någon inblandning av stärkelsesirap.

Fem prov söta läskdrycker, varav tre från mineralvattenfabriken Kristall och två från aktiebolaget Förenade Secularis-Kallebäcken, blevo undersökta på sackarin med negativt resultat.

En lösning av salpeter reagerade svagt på nitrit och innehöll 0,56 g kaliumnitrat i 100 cm³.

Bland övriga prov, som på laboratoriet undersökts, må följande omnämnas. Trenne till armé-kasärner levererade prov av matvaror hava icke uppfyllt

¹⁾ = sockrad saft.

²⁾ = den ur bären (eventuellt efter jäsning) utpräссade saften.

³⁾ Rörlängd: 200 mm. Apparat: Schmidt och Haensch's.

⁴⁾ Enligt Juckenack och Pasternack (Zt. f. Unt. d. Nahr.-u. Gen.-mitt. 1904, 8, 10).

medicinalstyrelsens kungörelse av den 2 nov. 1911: 1:mo ett mycket härsket fläskprov, varur isolerades fett, som visade en syrehalt, motsvarande 28,2 syregrader, ett mycket högt tal, då det normalt bör vara lägre än 5; 2:do ett i hög grad härsket sillprov, varur extraherades 5 % fett, som höll 96,5 syregrader; 3:o ett prov lätt-rökt, stärkelsehaltig korv, som bland annat höll 12,5 % fett, vars syrehalt motsvarade 18,9 syregrader.

Bland de 758 smörproven (de tio från hälsovårdsnämnden inberäknade) hava 745 tagits ur drittlar, avsedda för export till England. 26 av dessa senare undersöktes blott med hänsyn till pasteurisering¹⁾. Av de övriga 719 exportproven höllo 33 (= 4,6 %) över 16 % vatten. Ett prov höll 20,3 % vatten. Dessa undersökningar av exportsmör gjordes på uppdrag av dels kungl. lantbruksstyrelsen (497 prov), dels svenska smörprovningarna (114 prov), dels göteborgska smörexportörer (134 prov).

Följande tabell visar fetthalterna hos samtliga de prov, vilka under året för fettbestämning inlämnats och betecknats som oskummad mjölk:

2 prov med mindre än 2 %	= 0,6 %
5 » »	2,0—2,49 % = 1,5 »
84 » »	2,5—2,99 » = 25,3 »
211 » »	3,0—3,49 » = 63,6 »
30 » »	minst 3,5 » = 9,0 »
Summa 332 prov	100,0 %

Bland skummjölksproven var det två, som tydligen voro vattenspädda. Det ena höll 0,11 % fett och 1,031 egentlig vikt, det andra 0,15 % fett och 1,024 egentlig vikt vid +15° C.

De fyra proven av kondenserad mjölk innehöllo:

	1 (osockrad)	2 (sockrad)	3 (sockrad)	4 (sockrad)
äggviteämnen i %	7,71	8,08	72,99	—
fett i %	8,58	9,81		4,95
socker i %	12,06	54,13	—	—
aska i %	1,89	2,24	1,81	1,74
vatten i %	69,76	25,79	25,20	—
	100,00	100,00	100,00	—

Det sista provet innehöll konsärveringsmedlet benzoesyra.

I 1911 års tulltaksa förekommer en anmärkning till rubriken sirap och melass, så lydande: »Å stärkelsesocker eller stärkelsesirap, som ingår i sirap, fästes icke avseende vid tullbehandlingen». Detta tolkades av tullmyndigheterna härstädes så, att varan tullbehandlades som sirap (10 öres tull per k), om halten

¹⁾ Bland dessa voro 12 otillräckligt pasteuriserade.

av stärkelsesirap var under 50 %, varemot den hänfördes till stärkelsesirap (23,5 öres tull per k), om halten därav var minst 50 %. Så trädde den 15 aug. 1913 en kungörelse i kraft, enligt vilken det stipulerades, att askhalten hos sirap skulle överstiga 1,3 %, och den genom direkt polarisation bestämda sockerhalten ej finge överstiga 70 %, allt beräknat på torrsubstansen. Denna förordning var utfärdad den 18 juli men synes ha undgått alla härvarande sirapsimportörers uppmärksamhet. Ty hade de haft kännedom om innebörden av den nya förordningen, hade de helt säkert låtit förtulla all på nederlag liggande sirap. Genom den nya förordningens bestämmelser blev följden den, att en del sirap, som förut gått in som sirap, nu hänfördes dels till raffinerat socker, dels till stärkelsesirap. Av 112 prov sirap (de flesta uttagna ur på nederlag liggande partier), vilka blevo föremål för undersökning, var det ej mindre än 37, som icke uppfylde den nya förordningens bestämmelser för sirap. Det framgår av följande analytiska data, beräknade i % på torrsubstansen:

aska	3,2	1,7	6,8	6,7	1,17	1,07	6,7	4,0	2,4	6,8	1,01	7,7	2,8
direkt polariserat socker	101,5	83,5	96,5	94,1	80,3	84,1	101,9	87,9	116,0	95,7	75,7	83,7	176,2
aska	3,2	0,87	1,16	1,15	2,2	6,4	8,2	8,3	7,0	2,1	1,5	8,9	
direkt polariserat socker	162,3	25,6	90,2	31,2	131,1	94,1	75,2	75,8	71,8	78,0	81,7	80,5	
aska	7,9	7,8	7,3	9,4	3,8	5,0	5,7	6,2	4,7	1,10	6,3	6,1	
direkt polariserat socker	84,8	74,7	81,7	89,0	79,1	114,5	89,2	92,9	103,0	37,8	100,3	96,4	

Det är 7 av proven, som hålla askhalt under 1,3 %, och 34 prov, som hålla mer än 70 % direkt polariserat socker i torrsubstansen. I de 112 sirapsprovens torrsubstans var:

medeltalet för aska 6,51 %, högst 13,4 %, lägst 0,87 %.
 » » direkt polariserat socker 62,4 », », 176,2 », », 24,3 ».

Många av de sirapspartier, som icke gingo in som sirap, omfattade ett stort antal fat, vadan förlusterna för en del sirapsimportörer blevo i följd av den nya förordningen mycket betydande.

Vätskan i ett prov punschpralliner höll 13,25 volym-% alkohol.

Trenne prov sockrade safter voro vattenspädda och färgade, men detta var riktigt angivet å etiketterna, vadan det icke fans fog för någon anmärkning.

Ett prov julöl var sackarinhaltigt.

Två prov svagdricka innehöllo 2,4 volym-% alkohol, alltså mera än det lagstadgade maximum (2,25 volym-%).

Ett »alkoholfritt» vin höll ej mindre än 15,6 volym-% alkohol.

Två prov saffran med så låga askhalter som resp. 1,92 och 2,16 % aska kunde misstänkas vara extraherade.

Resultatet av de vattenundersökningar, som utförts för Göteborgs vattenledningsvärk, återfinnes i vattenledningsvärksstyrelsens årsberättelse i stadsfullmäktiges handlingar 1914.

Bronsen i »Bältespännarne» innehåller:

koppar	92,64 %
tenn	6,72 »
bly	0,32 »
antimon	0,24 »
	<hr/>
	99,92 %

Ett prov fri borsyra var uppgivet vara borsyrat natron.

I tullen hade ett parti överborsyrat natron, som är tullpliktigt, angivits som borsyrat natron, som är tullfritt.

Ett prov hjorthornssalt lämnade vid förbränning 31 % förbränningsåterstod (främmande ämnen).

Zinkoxidhalten i en som ren uppgiven vara var blott 93 %. Bland föreningarna förekom 0,009 % arsenik.

Ett mönjeprova var förfalskat med 26 % tungspat. Ett annat mönjeprova höll:

värklig mönja	29,9 %
blyoxid	27,0 »
fett	1,4 »
främmande färg	0,4 »
andra främmande ämnen	41,3 »
	<hr/>
	100,0 %

I ett prov glaspulver var inblandad en stor mängd kvarts. Det lär vara en icke ovanlig förfalskning.

Formalin, som skulle innehålla 40 g formaldehyd, innehöll 36,4 g per 100 cm³.

Ett stearinprova var förfalskat med 45 % paraffin.

En »fylld» såpa höll blott 31,7 % fettsyra alkaliskt.

Hos ett katekuprova förekom blott 27,5 % garvämnen i stället för 40 %.

Vid ångpanneeldning med stenköl skulle man kunna spara 25 % stenköl genom tillsats av en viss vara. Så påstod säljaren av denna utmärkta vara. Analysen visade, att varan, som kostade 1 krona per k, kunde köpas för ungefär 18 öre. Och vidare ådagalade analysen, att den påstadda besparingseffekten var i hög grad tveklaktig.

En mängd kemiskt-tekniska produkter med fantastiska namn importeras och betalas säkerligen ofta med enorma priser. En stor del av dessa fabrikat skulle för visso lätt kunna framställas inom landet. Många, såsom ovan nämnda kolbesparingsmedel, äro rena humbugs-artiklar.

En svensk terpentinolja höll 51 %, en annan 56 % främmande kolväten.

Uti ett prov bivaks fans 5,7 % smutsbeståndsdelar. Ett annat prov innehöll endast omkring 13 % verkligt bivaks; resten utgjordes av paraffin eller ceresin eller en blandning av dessa ämnen.

Tre prov bomolja voro förfalskade med mineralolja.

I ett prov rovolja ingick 20 % mineralolja.

En cylinder- och två maskin-oljor ävensom ett bomoljesubstitut uppfylde icke leveransbestämmelser.

En väggpanel hade målats med en färg, vari ingått något hartshaltigt linoljesurrogat. Denna panel skulle sedan övermålas med vanlig oljefärg. Men det blev dåligt resultat, ty den nya färgen flagrade snart av.

En maskinist å en ångare hade klagat över levererad maskinolja. Den undersökning, som oljans säljare med anledning härav anställde, gav följande resultat. Från ett lager, där den klandrade oljan kommit till användning, togs ett prov av en svart smörja, som innehöll kol, som senare också anträffades i ett levererat oljefat. Hur detta kol inkommit i oljefatet, kunde icke säkert utredas. Men sannolikt förhöll sig saken så, att maskinisten haft något med oljans förorening att skaffa, att han velat få en anmärkning på den levererade oljan för att kunna förebringa skäl för ett utbyte mot en annan olja, som för honom genom en väntad ekstra dusör var ekonomiskt fördelaktigare.

Tvåne kaolinprov visade vid torkning och glödning avsevärt olika resultat:

	1 (importerad)	2 (svensk)
vatten, genom torkning vid + 105° C	15,6 %	1,8 %
glödgningsförlust	25,4 »	13,2 »

På tillfrågan, om en avskrift av en brunstensanalys från år 1905, vilken skulle ha blivit här utförd — den var undertecknad J. E. Alén — var riktig, måste svaras, att den var ett falsarium; den analysen hade aldrig blivit gjord här.

På uppdrag av gatu- och väg-förvaltningen har en undersökning utförts för utrönande av effekten hos ett par bestrykningsmedel, som skulle hindra betong att angripas av kolsyrehaltigt vatten. En betongkulvert hade nämligen blivit förstörd av sådant vatten. För försöken användes betongstycken, som voro 1) icke bestrukna 2) bestrukna med »siderosten» 3), 4) och 5) bestrukna med stenkols-tjära, vari upplösts resp. 10, 15 och 20 % asfalt¹⁾. Några detaljer ur de olika försöksserierna meddelas här.

Försök 1: 4 bitar lades $\frac{5}{6}$ i vattenledningsvatten; från $\frac{25}{7}$ inleddes i vatten en svag kolsyreström, som först under en vecka erhöles från en kolsyreapparat med marmor och saltsyra och sedan från en bomb med flytande kolsyra.

¹⁾ Bestrykningen av betongstyckena var icke utförd på laboratoriet.

Provbit bestruken	icke		med siderosten			med stenkolstjära med						
						10 % asfalt			20 % asfalt			
	g	ökning		g	ökning		g	ökning		g	ökning	
g		%	g		%	g		%	g		%	
Provbit vägde $\frac{5}{6}$	518,2			475,7			391,2			412,4		
» » $\frac{30}{6}$	531,3	13,1	2,53	488,2	12,5	2,63	404,7	13,5	3,45	417,8	5,4	1,31
» » $\frac{24}{7}$	532,5	14,3	2,76	489,9	14,2	2,99	405,9	14,7	3,76	421,5	9,1	2,21
» » $\frac{9}{8}$	533,9	15,7	3,03	490,6	14,9	3,13	407,0	15,8	4,04	423,2	10,8	2,62

Det framgår av detta försök, att alla bitarna upptagit vatten, och att bestrykningarna icke erbjudit något vidare skydd för vattnets inträngande. Stenkolstjäran med 20 % asfalt synes visserligen haft bästa effekten, men detta bekräftades icke av en del andra försök, som här dock icke meddelas. Att en del kalk blivit utlöst, visade en kvalitativ undersökning av vattnet. För att få den mängden kvantitativt bestämd anordnades

försök 2, varvid under svagt tryck kolsyra från en bomb under fem dygn inleddes i varje kärl, innehållande en provbit, vägande 400 à 500 g, och 1,500 cm³ destillerat vatten:

Provbit bestruken	icke		med siderosten	med stenkolstjära med		
				10 % asfalt	15 % asfalt	20 % asfalt
Av kolsyra utlöst kalk	1) 0,651 g	2) 0,685 g	0,1470 g	0,0168 g	0,0366 g	0,0084 g

Härav framgår, att bestrykningen haft stor effekt. Men tjärbestrykningen har haft mycket större effekt än bestrykningen med siderosten. Största effekten har tjäran med 20 % asfalt haft. Det kan dock vara en tillfällighet, ty tjäran med 10 % asfalt har vid detta försök visat sig ha bättre värkan än den med 15 % asfalt.

Tvåne prov underhaltiga jordnötkakor innehöllo:

	1	2
äggviteämnen	37,2 %	39,2 %
fett	7,2 %	8,4 %

Ett prov jordnötkakor voro zinkhaltiga. De hade hitförts med ett fartyg, som förut haft en last av zinkmalm.

En rapskaka innehöll skal av indisk raps.

Två underhaltiga dubbelsuperfosfat höllo resp. 37,5 och 38,7 % vattenlöslig fosforsyra.

Fyra prov benmjöl innehöllo betydliga mängder sand, nämligen resp. 7,6, 16,3, 17,7 och 18,3 % sand.

På arsenik hava 2,397 prov undersökts med följande resultat:

Analysmetod	Schneiders-Fresenius-Babos		Mörners tiacetmetod				Andra varor
	Arsenikspegel		Varor, upptagna i giftstadgans § 28		Färger, ej använda, undersökta på 5 g ²⁾		
	Ogenomskinlig	Genomskinlig el. ingen	minst 0,2 mg ¹⁾	mindre än 0,2 mg ¹⁾	minst 0,2 mg	mindre än 0,2 mg	
Arsenikhalt	minst 0,08 mg	mindre än 0,08 mg	minst 0,2 mg ¹⁾	mindre än 0,2 mg ¹⁾	minst 0,2 mg	mindre än 0,2 mg	
Antal prov	400	1916	20	34	6	15	6

I handeln förbjudna enligt nya giftstadgan voro en tapet, ett garn och en linoleummatta. De övriga sjutton förbjudna proven utgjordes av från väggar etc. avskrapade färger. Den högsta arsenikhaltens fans uti en från 200 cm² yta avskrapad färg; den höll 6,11 mg arsenik, alltså nära 31 gånger mera än som är tillåtet.

Två prov kaffeglasyrer voro arsenikhaltiga. Men halterna voro så små, att det på det glaserade kaffet ej kunde beräknas skola komma mer än resp. 0,000005 och 0,00001 % arsenik.

Två prov linblånor höllo alltför höga vattenhalter, nämligen resp. 17,0 och 20,4 %.

Andra ärenden.

Apoteken. Avsyring har under året verkställts av apoteken Valen den 2 juni, Hjorten den 12 juni och Duvan den 30 oktober, de båda första på grund av ombyte av privilegieinnehavare, det sistnämnda nyanlagt. Visitation å de övriga apoteken verkställdes: den 24 nov. å Ejdern, den 29 nov. å Biet, den 8 dec. å Lejonet, den 11 dec. å Delfinen, den 13 dec. å Korpen, den 15 dec. å Nordstjärnan, den 22 dec. å Svanen samt den 23 dec. å Kronan.

Apoteket Enhörningen inspekterades den 25—26 aug. af professor C. Th. Mörner.

Mölnaldsån. Under året ha avlopps bassänger för spillvattnets nödtorftiga renande efter långvarigt motstånd blivt slutförd vid Ahlafors färgeri i Mölnald samt vid kamgarnfabriken å Gårda. Den senare fabriken har visat sig synnerligen motsträvig i att vidtaga de nödiga åtgärderna.

Reningsanläggningarna vid Krokslätts väveri och jästfabriken Presenten ha utökats samt slutligen ha vid Papyrus pappersfabriker anläggningarna för åns skyddande mot sulfidlutens skadliga verkningar slutförts.

Anläggningar, som ännu ej äro tillfredsställande genomförda, äro de vid

¹⁾ I förra årsredogörelsens arseniktabell förekommer ett fel, i det att det där står 0,02 mg i stället för 0,2 mg.

²⁾ Enligt kungl. kungörelsen av den 23 maj 1913.

Emiliedals bryggeri och vid Hartzoljefabriken och sannolikt torde en väsentlig utökning av anläggningen Eriksbergs bryggeri behöfva vidtagas.

Anmärkingar mot skötseln av flera av de vid de olika fabriken gjorda anläggningarna ha vid upprepade tillfällen måst göras.

Föslag till ny mjölkstadga. Såsom av föregående berättelse framgår uppdrog Hälsovårdsnämnden åt en beredning bestående av förste stadsläkaren, polismästaren och stadsveterinären att inkomma med yttrande över av den sistnämnde väckt förslag till ny mjölkstadga och avgav denna beredning sitt yttrande den 2 juli. Efter granskning av detsamma överlämnades det av Nämnden till Stadsfullmäktige den 1 oktober för dess godkännande. Stadsfullmäktige för sin del remitterade ärendet den 13 nov. till den av fullmäktige den 26 jan. 1911 tillsatta s. k. lifsmedelberedningen, varifrån detsamma icke återkommit före årets slut.

Hälsovårdsnämnden har under året avgivit yttrande bl. a. över förslag om anslag att använda till inlösen å någon jordbrukskoloni av personer, som genom *alkoholmissbruk* blivit odugliga att försörja sig och de sina.

På grund av framställning från styrelsen för *byrån för alkoholistvård* i Göteborg, har Hälsovårdsnämnden upplåtit lokal för denna byrås verksamhet.

Hälsovårdsnämnden har ytterligare under året avgivit yttrande med anledning av Riksdagens skrivelse till Konungen angående sådana åtgärder beträffande *sinnessjukvård å hospital*, att de mindre bemedlades kostnader härför avsevärt minskades.

Även under detta år har det förut väckta förslaget om uppförande av en bostadsbyggnad för *eleverna vid barnmorskeanstalten* varit föremål för yttrande på grund av en remiss från Drätselkammaren.

På grund av en i stadsfullmäktige väckt motion om *öfverflyttande av vissa anslag* från Drätselkammarens stat till andra styrelsers stater, har Hälsovårdsnämnden anmodats yttra sig och har Nämnden förordat avslag av den gjorda framställningen för så vitt den berörde Hälsovårdsnämndens ifrågasatta övertagande av sjukkassorna inom staden.

Den av Stadsfullmäktige tillsatta beredningen i ärende angående fråga om *ökat utrymme för stadens fattigvård* hade 1912 i avgivet yttrande gjort vissa uttalande angående avlastning från fattigvården av viss sjukvård, som av fattigvårdsstyrelsen föreslagits, och blev med anledning härav ärendet särskilt i denna del överlämnat till Hälsovårdsnämnden för yttrande.

På anmodan avgav förste stadsläkaren i frågan följande promemoria:

»Skiljandet av fattigvård och sjukvård har här liksom på andra håll varit en stridsfråga, som ännu väntar på sin lösning. I sakens natur ligger ju ock att denna fråga skall vara synnerligen svårlöst och det av flere anledningar. Först och främst möter det stora vanskligheter att skilja de sjuke, som lida av ålderskrämpor och dylika obotliga åkommor och som därför icke äro föremål för sjuk-

husbehandling utan endast av anstaltsvård, från de verkliga sjukhusfallen, mellan vilka två grupper naturligtvis en mängd övergångsformer finnas, vare sig det rör en allmän sjukavdelning eller specialavdelningar för skötsel av lungotssjuke eller sinnessjuka. Gällande fattigvårdsförordningar ålägger fattigvården att omhändertaga medellösa sjuklingar, och det är då naturligt att fattigvården i första hand gör detta på sina egna inrättningar i den utsträckning, fattigvården är kompetent härtill. Särskilt i en större kommun kan dock naturligtvis denna angelägenhet växa en fattigvårdsstyrelse över huvudet genom den storlek, som dessa avdelningar vinna, men själva uppdraget att handhava sjuklingar på olika avdelningar anses ju med gällande lagstiftning vara fattigvården ofrånkomligt. Detta har även upprepade gånger fastslagits av de stora kommunala beredningar, som under de sista åren varit sysselsatta med detta spörsmål. Så var förhållandet med 1905 och 1912 års kommittéer. Med ledning av de uttalanden, som gjordes vid det första av dessa tillfällen, har den plan för stadens lungotsvård uppgjorts, enligt vilken den nuvarande anläggningen vid Kålltorp och lungotsavdelningarne vid fattigvården och vid Sahlgrenska sjukhuset tillkommit. Att nu, då dessa inrättningar nyligen trätt i arbete eller just stå i begrepp att göra detta, kasta om planen, kan naturligtvis icke vara fördelaktigt isynnerhet om den majoritet inom fattigvården, som begär detta, har en rösts övervikt och således när som helst kan tänkas ändrad till minoritet. Den andra specialavdelningen, mot vars omhänderhavande fattigvårdsstyrelsen uttalar sig, nämligen sinnessjukvården, ligger i annat läge. Jag förutsätter såsom bekant för alla huru sinnessjukvården utvecklats sig å våra kommunala fattigvårdsanstalter och vilka svårigheter staten haft att ordna den på densamma kommande delen av denna sinnessjukvård. För ungefär 10 år sedan ansåg sig staten kunna ställa i utsikt att vid den tidpunkt, på vilken vi nu befinna oss, denna fråga skulle vara ordnad. Såsom vi veta har detta oaktat de verkligen stora ansträngningar, som gjorts, ingalunda lyckats. Visserligen ha olägenheterna härav till en del neutraliserats för vårt samhälles del genom öppnandet av upptagningsanstalten, men ännu vårdas naturligtvis ett avsevärt antal sinnessjuka å fattigvårdsanstalten, dit de icke höra. Genom omläggningar i fördelningen av de sinnessjuka å statens hospital har under sista året en förbättring i utrymmesfrågan gjort sig gällande, men den är ännu långt ifrån löst. Sedan staten emellertid tagit hand om dem, som tillhöra statsanstalterna, återstår för kommunen i allt fall en grupp sinnessjuka, nämligen de obotliga ofarliga; och torde för dessa andra lokaler än de nuvarande lämpligen böra användas särskilt i samband med en sådan omläggning, som av beredningen för centrala sjukvården i dess utlåtande skisserats, i vilken plan ingår att göra hela det nuvarande Gibraltarkomplexet till en sjukvårdsanstalt för kroniskt sjuke, varigenom en avsevärd lättnad för stadens övriga sjukvårdsanstalter skulle vinnas. Den sinnessjukvård, som för närvarande ut-

övas på Gibraltar anser jag emellertid icke vara till hinder för anläggning av ett ålderdomshem i den första utläggning, som av beredningen föreslagits. Vid planläggningen till denna första anläggning på ungefär 400 platser lades denna så, att det beräknades att vid dess tagande i bruk ännu de oroliga eller våldsamma sjuke skulle kunna vårdas i sin nuvarande paviljong, varemot de tillbyggnader, som sedan beräknats kunna bli nödiga, delvis skulle läggas norr om den första anläggningen av ålderdomshemmet och därvid naturligtvis komma närmare den nuvarande oroliga sinnessjukavdelningen, vilken avdelning på 100 sängar då beräknas vara borta, och lokalerna använda för något annat sjukhusändamål. Med dessa åsikter, som jag haft tillfälle förfäktat i såväl den fattigvårdsberedning, över vilkens uttalande här begärts ett yttrande, som ock i beredningen för frågan om centraliseringen av stadens sjukvård, är det klart att jag ansluter mig till den uppfattning i dessa frågor, som förfäktas av minoriteten av fattigvårdsstyrelsen.

Samma osäkerhet, som i denna fråga gjort sig gällande härstädes, återfinnes i behandlingen av densamma i Stockholm. Där har stadens Hälsovårdsnämnd, vilken i olikhet med förhållandena här är en *centralstyrelse för sjukvården*, för något över 10 år sedan föreslagit en centralisering av all sinnessjukvård under sin ledning, men härför ville fattigvårdsstyrelsen icke gå in, då denna styrelse ansåg sig icke kunna avvara en sinnessjukavdelning. 1907 fattades emellertid beslut i denna angelägenhet, som innebar en centralisering hos Hälsovårdsnämnden, men redan 1909 hade återigen en annan uppfattning tillfälle att göra sig gällande och då frågan ännu en gång för något år sedan var före, framhölls också från Hälsovårdsnämnden vådan av tvära omkastningar i handhavandet av denna viktiga sjukvårdsfråga, varför Nämnden då avböjde väckt förslag om dess övertagande av sinnessjukvården i Stockholm.»

Med återopande av detta utlåtande såsom eget yttrande, återställde Hälsovårdsnämnden remisshandlingarne till Drätselkammaren.

III. Sjukvården.

Sjukvården ombesörjes vid årets slut av 84 läkare.

Över den av stadens 11 distriktsläkare utövade sjukvården redogöres i Tab. 15 och 16. Antalet av dem behandlade sjukdomsfall uppgick till 14,564.

För sjukbesök nattetid (kl. 10 e. m.—kl. 7 f. m.) i medellösa hem utbetaltes 2,547: 25 kronor.

För fri medicin åt medellösa har Nämnden utbetalt 14,871: 32 kr. Föregående 10 års utgifter härför uppgingo till:

för år 1903	Kr. 29,086: —
» » 1904	» 28,364: —
» » 1905	» 31,336: —
» » 1906	» 18,494: —
» » 1907	» 14,508: —
» » 1908	» 14,792: —
» » 1909	» 15,288: —
» » 1910	» 16,224: —
» » 1911	» 14,391: —
» » 1912	» 15,305: —

Angående restriktionerna från år 1906 se berättelserna för 1906 och 1908.

Nämnden har dessutom i ersättning för ortopediska bandager, bräckband, glasögon, för Finsenbehandling o. d. likaledes gällande för fattigvårdsberättigade personer utbetalt 1,974: 75 kronor samt för fria bad 163: 25 kronor. Statsbidrag för behandling av medellösa lupuspatienter har för staden utgått med 1,659: — kronor.

Antalet praktiserande barnmorskor, tandläkare och fältskärer utgjorde 103, 27 och 2.

Ersättning till barnmorskor för förlossningar verkställda hos medellösa patienter har utgått med 1,968: — kronor.

Å *Epidemisjukhuset* (överläkare d:r Hj. Wennerberg) ha under året vårdats 1,827 pat., av vilka under året intagits 1,741.

Sjukdomarne ha fördelats enligt följande tabell:

	Kvarliggande från		Intagna under		Summa vårdade		Avförda år 1913				Kvarliggande till	
	1912		1913		1913		friska		döda		1914	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
Nervfeber	6	2	111	99	117	101	109	86	7	12	1	3
Skarlakansfeber	16	18	189	230	205	248	173	203	4	7	28	38
Difteri	16	18	340	395	356	413	320	375	15	15	21	23
Strypsjuka (utan difteri)	—	—	27	17	27	17	24	15	2	1	1	1
Angina	1	—	81	93	82	93	81	93	—	—	1	—
Akut barnförflamning.....	4	2	6	5	10	7	10	6	—	1	—	—
Epid. hjärnhinneinflamm....	—	—	38	21	38	21	29	15	9	6	—	—
Annan sjukdom	2	1	53	36	55	37	51	34	4	2	—	1
Summa	45	41	845	896	890	937	797	827	41	44	52	66

Frånräknas de till 1914 kvarliggande, äro mortalitetssiffrorna:

för samtliga sjukdomar.....	1,709	vårdade	85	döda	=	4,97 %
» nervfeber	214	»	19	»	=	8,88 %
» skarlakansfeber	387	»	11	»	=	2,84 %
» difteri	725	»	30	»	=	4,14 %
» croup (utan difteri).....	42	»	3	»	=	7,14 %
» angina	174	»	—	»	=	0,00 %
» akut barnförlamning	17	»	1	»	=	5,88 %
» hjärnhinneinflammation	59	»	15	»	=	25,42 %
» annan sjukdom	91	»	6	»	=	6,59 %

Av difteripatienterna hava 51 haft croupsymptom; av dessa ha 7 eller 13,73 % avlidit. För de rena svalgdifterierna är mortaliteten alltså 3,41 %.

Samtliga patienter med croupsymptom utgjorde 95 med 10 dödsfall = 10,53 %.

Å 53 av dessa har ej operativt ingrepp behövt utföras; å övriga 42 har operation företagits, varav i 24 fall enbart intubation, i 2 fall enbart tracheotomi samt i 16 fall både intubation och tracheotomi. Av de enbart intuberade avledo 2 eller 8,33 %, av de enbart tracheotomiserade 1 eller 50 % samt av dem, å vilka båda operationerna utförts 4 eller 25 %. Totalmortaliteten för de operativa ingreppen var alltså 16,67 %.

Sjukhusets ekonomiska ställning framgår av följande tablå:

Inkomster:

Från Göteborgs Hälsovårdsnämnd	Kr. 134,630: 51
» betalande patienter.....	» 9,561: 20
» diverse inkomster	» 3,310: 63
» grässkörden vid sjukhuset	» 60: —

Kronor 147,562: 34

Utgifter:

Inventariers underhåll.....	Kr. 2,328: 02
Nyinköpta inventarier	» 6,374: 05
Byggnaders underhåll	» 5,725: 63
Parken och vägars underhåll.....	» 2,353: 75
Ångpannor, ångmaskins och rörledningars underhåll	» 3,739: 81
Avlöningar	» 30,482: 76
Mathållning	» 42,249: 26
Kostpenningar	» 836: 50
Uppvärmning	» 14,277: 39
Belysning	» 7,312: 05
Tvätt (tvätterskornas mat och lön)	» 4,833: 72

Transport Kr. 120,512: 94

	Transport	Kr. 120,512: 94
Vattenförbrukning	»	2,109: 92
Medikamenter	»	2,485: 51
Antidifteriserum	»	7,280: 20
Forselkostnader	»	2,501: 50
Diverse förbrukningsartiklar för sjukvården	»	5,627: 30
Skriv- och tryckkostnader	»	562: 64
Renhållning	»	2,986: 45
Telefon	»	970: —
Diverse biträde	»	1,473: 51
Diverse utgifter	»	388: 27
Assurans	»	664: 10
		<u>Kronor 147,562: 34</u>

Om man ifrån utgiftssumman Kr. 147,562: 34 avräknar:

Inventariets konto	Kr. 6,374: 05	
Byggnaders underhåll	» 5,725: 63	
Parken och vägars underhåll	» 2,353: 75	
Ångpannor, ångmaskin och rörledningars underhåll	» 3,739: 81	
Diverse utgifter	» 388: 27	18,581: 51
återstår såsom utgifter för den egentliga sjukvården		<u>Kronor 128,980: 83</u>

och uppgår sålunda kostnaden:

för varje underhållsdag till	Kr. 2: 84,46
» » inskriven person till	» 68: 57,03
» » under året upptagen säng till	» 1,038: 32,58
Medikamentskostnaden för varje sjuk har varit	» 1: 35,97
» » pr dag för varje sjuk har varit	» 0: 05,57
Utspisningskostnaden pr dag har varit	» 0: 53,70
» » » » » för personalen	» 0: 94,98
Medeltalet för varje dag å sjukhuset inskrivne har uppgått till	124,22
» » » » » » » vårdade har uppgått till	121,53
» » » » » » » för observation har uppgått till	0,61
» » » » » » » intagne anhöriga har uppgått	2,08
Underhållsdagarnes antal har uppgått till	45,343
däraf för icke betalande	41,730
» » betalande å enskilt rum	1,600
» » » » allmänt »	<u>2,013</u> 45,343
Medeltalet underhållsdagar för varje vårdad sjuk har varit	24,72
» » » » » på observation intagen har varit	6,53
» » » » » anhörig har varit	14,36

Vid *Stadens polikliniker* i förra Sahlgrenska sjukhuset har läkarehjälp lämnats åt följande antal sjuka:

på avdelningen för kvinnosjukdomar (D:r Neuman)	378
» » » ögonsjukdomar (D:r Pihl) nyinskrivna	531
	som avlagt 1,086 besök
» » » » (D:r Anna Dahlström) nyinskrivna.....	254
	som avlagt 813 besök
» » » öronsjukdomar (D:r Sellgren) nyinskrivna	357
	som avlagt 787 besök
» » » tandsjukdomar (Tandläkare Bensow).....	1,423
» » » sjukgymnastik och massage hava 20 män och 22 kvinnor behandlats, av vilka de förre i medeltal 25 och de senare 41 gånger.	

I lokalen inom församlingshyddan, Masthuggsbergen (D:r E. S. Ahlström) hava 19,216 patienter behandlats, av vilka 1,485 för invärtes och 15,897 för utvärtes åkommor, varjämte 1,834 tandextraktioner där gjorts.

IV. Befolkning och dödlighet.

Tabellerna 7 och 8, som äro sammanställda efter pastorsämbetenas uppgifter, utvisa antalet födda för varje månad och församling samt Tab. 9 befolkningens rörlighet inom varje församling, likaledes efter prästerskapets uppgifter.

Den kyrkoskrivna befolkningens mängd uppgick den 1 januari 1913 till 173,904 och den 31 december samma år till 178,030. Antalet levande födde var 4,262 och dödsfallens antal enligt dessa uppgifter 2,317. Nativitetsöverskottet, som sålunda utgjorde 1,945, har de 3 föregående åren uppgått till 2,013, 2,096 och 1,840. Antalet födde är fortfarande i sjunkande och har på de 3 sista åren utgjort 4,523, 4,362 och 4,268. Överskottet inflyttade över utflyttade uppgick till 2,181 mot 1,138, 1,585 och 1,370 under de 3 föregående åren. Antalet levande födde utgjorde 24,5 på 1,000 innevånare.

Den av förste stadsläkaren förda dödsstatistiken omfattar dels de härstädes kyrkoskrivna, som dött inom staden, och utgjorde dessas antal 2,096 d. v. s. 12,1 pro mille, dels jämte dessa de här kyrkoskrivna, som under mer tillfällig vistelse och lidande av kronisk sjukdom dött å annan ort med tillägg av främlingar, som dött i akut sjukdom under vistelse i staden, men ej hitförts för vård å sjukhus. Denna dödssiffra uppgår till 2,149 svarande mot 12,3 pro mille.

De inom staden avlidna fördela sig pro mille innevånare på de olika stadsdelarna enligt följande sammanställning:

13:de och 14 rotarna	9,1
Stampen och Gullbergsvass	9,5
Olskroken m. m.	9,5
15:de roten m. m.	9,6
Masthugget m. m.	9,6
Landala (utom fattighusen).....	10,0
Masthuggsbergen	10,1
Nordstaden	11,5
Sydstaden	12,2
Lundby	12,6
Majorna	12,8
Haga	13,0
Annedal med Änggården	14,6
Fattigvårdsinrättningarna	129,2

V. Väderlek.

De meteorologiska förhållandena framgå av Tab. 12 meddelad av Meteorologiska Centralanstalten, Stockholm. Årets medeltemperatur var $+ 8,61^{\circ}$ med absolut maximum i juli $+ 27,0^{\circ}$ och absolut minimum i januari $- 12,0^{\circ}$. Medeltemperaturen för år 1912 var $+ 7,79^{\circ}$ och för åren 1859—1912 $+ 7,44^{\circ}$. Nederbörden uppgick till 752,6 mm. mot 1,156,3 mm. år 1912 och 778,6 mm. i medeltal för åren 1860—1900. Största nederbörden föll i mars med 111,1 mm., den minsta i maj 24,3 mm.

VI. Smittosjukdomar och dödsorsaker.

Smittosjukdomarnas förekomst framgår av Tabellerna 13—16. Fall av smittkoppor, difteri, skarlakansfeber, tyfoidfeber och barnförlamning skola författningens enligt anmälas av *varje* praktiserande läkare, den epidemiska hjärnhinneinflammationen anmäles likaledes härstädes av alla läkarne på grund av särskild därom gjord begäran från förste stadsläkaren. Övriga här nedan behandlade sjukdomar anmäles endast av distriktsläkarne ur deras klientel.

Av *vattenkoppor* anmäldes 247 fall.

Av *mässling* började enstaka fall rapporteras under mars månad, men först mot slutet av året blevo anmälningarna talrikare, i det under oktober—december 59, 190 och 155 sjukdomsfall rapporterades. Sammanlagt anmäldes under året 664

fall. 29 dödsfall ha under året angivits härleda sig av mässling, 9 av dessa träffade barn under 1 års ålder, 19 åldersklassen 1—9 år, endast 1 åldern däröver.

Intet fall av *smittkoppor* har under året förekommit.

Difteri har fortfarande härjat i epidemisk form. 696 sjukdomsfall anmäldes, tämligen jämt fördelade över årets alla månader med någon minskning under sommarmånaderna, då minsta antalet anmäldes i juli (28 fall), under det att de flesta fallen förekommo under hösten med maximum i oktober (109 fall). Antalet dödsfall uppgick till 30, av vilka 1 tillhörde åldern under 1 år, 27 åldern 1—9 år, endast 2 åldersgruppen 10—14 år och ingen de högre åldersgrupperna.

Även *skarlakansfebern* har under året haft epidemisk utbredning, i det 403 sjukdomsfall inträffade, den högsta siffran sedan 1907. Också denna sjukdom var fördelad över hela året med tämligen lika stort antal fall för varje månad. En obetydlig ökning visade sig dock under årets sista kvartal, då för de olika månaderna 42, 40 och 52 fall anmäldes. Dödsfallens antal uppgick till 12, alla tillhörande åldersgruppen 1—9 år.

I början av året hade i en by söder om staden scarlatina utbrutit först inom en och senare inom en annan med den förra besläktad familj. Båda levererade mjölk till hushåll i Göteborg, utan att betryggande åtgärder för smittans spridande vidtagits. Då sedan under april månad scarlatina uppträdde inom de familjer härstädes, som mottogo mjölk från de smittade ställena och sålunda miss-tanke på smittkällan till dessa fall kunde ledas tillbaka till mjölkleveransställena, sökte man särskilt på det ena av dessa att på allt sätt dölja förhållandet och lämnade upprepade felaktiga upplysningar i avsikt att föra undersökningen på fel spår. Försäljning av mjölk från platsen till staden förbjöds emellertid genast och anmälan gjordes till vederbörande myndighet om förhållandet för hindrande av smittans spridande åt annat håll.

Den *epidemiska hjärnhinneinflammationen*, som under 1912 hade uppträtt med 15 fall, därav 6 i april, 2 i maj, 3 i juni samt 1 i vardera av månaderna september, oktober och november, visade sig under år 1913 redan i januari, då 1 fall anmäldes. Sjukdomen, som är en utpräglad vårsjukdom, ökade i antal under februari med 14 samt under mars—maj månader med 12, 18 och 13 fall. Under juni anmäldes intet enda fall, samt under årets övriga månader endast 1 i juli och 2 i oktober.

Sammanlagt 61 fall av sjukdomen förekommo sålunda och av dessa voro 3 under 1 års ålder, 26 i åldern från 1 t. o. m. 4 år, 15 från 5 t. o. m. 9 år, 10 i åldern 10 t. o. m. 19 år, 5 tillhörde 20-talet, 1 var 32 år, den äldsta 47.

22 av de insjuknade dogo, och voro av dessa 2 under 1 års ålder, 9 från 1 t. o. m. 4 år, 5 från 5 t. o. m. 9 år, 5 i åldern 10 t. o. m. 19 år och 1 var 47 år.

Alla med undantag av 5, som anträffades i hemmen i mycket dåligt hälsotillstånd och sålunda icke kunde förflyttas, vårdades å Epidemisjukhuset och biträdande läkaren därstädes B. Henningsson har i Allmänna svenska läkaretidningen N:o 25, 1913 lämnat en redogörelse över serumbehandlingen av 29 av honom då observerade fall. Han framhåller där betydelsen av serumbehandlingsens snarast möjliga inledande och visar att under sådana förhållanden prognosen är rätt god. Vid sjukhuset har under året använts dels tyskt serum från Merck och dels norskt, det senare benäget ställt till sjukhusets förfogande av överläkare Aaser i Kristiania. Slutligen användes även i ett par fall amerikanskt serum från New York.

Tyfoidfiebern visade ett från föregående år stegrat antal fall, särskilt under maj månad anmäldes ej mindre än 65 och visade sig denna epidemi bero på en mjölkkärlstväatterska, som var anställd å ett av våra största mjölkbolag, och därstädes, ehuru sjuk, fortsatt sitt arbete cirka en månads tid. En annan mindre epidemi kunde hänföras till en familj bosatt nere i Halland, där flere fall inträffat och ett av barnen medförde smitta hit till staden. Antalet dödsfall, beroende på tyfoidfieber, uppgick till 26, av vilka de flesta, nämligen 14, tillhörde åldersklassen 20—39 år.

De vanliga *akuta tarmsjukdomarne* anmäldes från distriktsläkarne med 2,748 fall, de flesta som vanligt i augusti, då 378 tarmkatarrer och 46 magkatarrer anmäldes. Av de 73 dödsfall, som dessa sjukdomar förorsakade, tillhörde icke mindre än 52 åldersgruppen under 1 år.

Av *kikhostan* anmäldes ett relativt litet antal fall, 336 mot 896 föregående år. Dödsfallens antal var 23 mot 41 och 11 av de döde tillhörde åldern under 1 år, samt likaledes 11 åldern mellan 1—5 år.

Av *influensa* anmäldes 1,793 fall, varav 465 kommo på januari, 604 på februari, 204 på mars och 156 på april. Under sommaren var sjukdomen nästan fullständigt borta, men visade på hösten ånyo en stegring med högsta antalet fall (130) i november. 7 dödsfall ställdes i samband med influensan, därav 3 tillhörde åldersklassen över 80 år.

Barnförlamningen uppträdde under året endast sporadiskt. Under senare hälften av april visade sig det första fallet en 7-årig gosse, under juni 2 fall nämligen en 42-årig arbetare och en 1½ års gammal flicka, i september 3 fall, en 30-årig kvinna, en 3½ års gosse samt en 7-årig flicka samt slutligen i oktober en 2-årig flicka. 3 av de insjuknade dogo.

1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100

TABELLER

TIL

HÄLSÖVARDSMÄNNENS

ÅRSBERÄTTELSE

1913

Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbeten under år 1913.

Arbetets art:	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
<i>Besiktning av:</i>													
Avträden.....	2,477	3,146	3,228	3,926	4,174	3,438	4,079	3,619	3,602	3,944	3,540	3,050	42,223
Gårdar.....	2,477	3,146	3,228	3,926	4,174	3,438	4,079	3,619	3,602	3,944	3,540	3,050	42,223
Avloppstrummor och diken.....	1,407	1,375	2,144	3,171	2,842	2,153	2,544	2,419	2,245	2,696	1,949	1,912	26,857
Stall.....	91	120	134	176	157	151	180	147	129	153	147	275	1,860
Svinhus.....	8	12	18	43	54	46	69	38	22	53	16	16	395
Fähus.....	13	17	12	28	33	22	34	30	26	35	26	41	317
Avstjälpningsplatser.....	28	28	35	35	29	23	42	44	19	23	20	19	345
Lump-, ben- och hudupplag.....	51	58	48	53	52	59	45	42	45	62	58	54	627
Bostäder.....	27	32	34	16	40	189	196	219	28	27	94	168	1,070
Källare.....	423	600	439	539	635	612	588	632	551	700	250	543	6,512
Nybyggda hus.....	41	51	66	69	76	74	61	70	68	82	43	27	728
Bagerier.....	165	237	235	177	170	197	168	156	156	188	188	142	2,179
Charkuterier och korvfabriker.....	439	363	373	474	373	359	457	406	378	255	436	365	4,678
Slakterier i staden o. angränsande kommuner.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	8
Spisningslokaler.....	116	144	115	174	164	315	237	263	130	171	164	172	2,165
Salubodar och upplag av födoämnen.....	3,253	3,811	3,511	4,036	3,896	3,960	4,015	3,913	4,247	3,644	4,115	3,754	46,155
Saluballar.....	360	382	475	470	469	521	371	448	426	480	419	430	5,251
Salutorg.....	319	314	326	366	365	345	353	363	341	389	368	386	4,235
Kustens fiskbrygga.....	8	11	3	5	8	8	7	15	16	22	3	5	111
Järnvägsstationer.....	8	8	4	13	75	13	8	16	14	99	7	12	277
Fartyg med matvaror.....	9	4	2	7	18	3	22	19	17	14	22	13	150
<i>Öriga arbeten:</i>													
Besiktning av fartyg.....	8	10	10	16	33	3	11	5	9	87	63	11	266
Besiktigat auktionsgods.....	24	34	70	52	58	14	17	28	56	58	22	19	452
Besiktning av skolor.....	—	—	—	13	—	22	—	—	—	2	8	—	45
Anhållande och oskadliggörande av födoämnen.....	—	4	2	6	4	18	36	23	11	5	14	7	130
Inköp och hämtning av prov till undersökning.....	791	884	418	516	2,172	951	1,122	1,158	1,410	2,506	1,086	1,236	14,250
Skrivning.....	191	143	117	123	144	124	188	132	112	161	184	183	1,802
Anmälan till Nämnden och allm. polisen.....	5	4	8	15	2	17	7	3	2	1	3	—	67
Desinfektioner.....	152	129	167	176	191	145	142	147	231	252	204	185	2,121
Besök i sjuka hem.....	295	250	311	339	352	253	257	303	414	437	372	369	3,952
Avhämtat dödsattester.....	30	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45
Vittnat inför rätta i hälsovårdsärenden.....	1	—	1	2	—	3	—	2	—	—	—	1	10
Kallat till inställelse inför Nämnden.....	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	8	—	12
Biträde åt Nämndens vaccinatörer.....	—	—	—	3	21	23	4	—	28	18	4	—	101
Tillsyn över minderåriga i arbetet.....	—	19	22	12	358	1,380	313	69	123	55	187	468	3,006
Utförd diverse arbeten.....	294	278	242	310	352	280	310	343	314	379	336	339	3,777
Besiktning av rakstugor.....	—	—	—	59	4	15	—	—	—	—	—	—	78
Summa Summarum	13,511	15,629	15,798	19,347	21,495	19,176	19,963	18,691	18,772	20,944	17,898	17,256	218,480

Tab. 2. Renhållningsanordningarna i Göteborg 1913 samt stall, fähus och svinstia i varje stadsdel.

Stadsdel	Antal egendomar			Latrinuppsamling							Uppsamling av sopor eller stallspillning			Begagnade			Underjordiskt avlopp			Vattenledning å gård	Urinkur å gård	Kompostupplag å tomt				
	där renhållningen hämtar	där bonde hämtar	där entreprenör hämtar	Kistan		Spänner	Grop	Blandning		i hallar på plan	i ej flyttbara kärl	i vagn	i latrinkistan	stall	fähus	svinhus	från gård	från sop-plan	från stall och dylikt							
				Vattenklosetter	flyttbar			ej flyttbar	med kalk														med torvjord	med aska		
Nordstaden	169	6	58	6	212	—	15	—	144	81	—	—	—	14	—	—	236	16	234	232	230	—				
Sydstaden	207	52	102	34	342	—	72	—	161	248	—	—	—	21	—	—	434	19	418	437	410	—				
Masthugget m. m.	129	13	116	—	221	—	20	—	7	131	1	—	—	48	—	—	251	49	208	250	105	—				
Haga	185	9	124	6	316	—	2	—	—	318	—	—	—	15	—	—	321	13	321	320	320	—				
Annedal	17	2	85	5	269	—	2	—	1	260	—	—	—	7	2	2	263	6	259	261	258	3				
Landala	60	18	75	—	148	—	8	—	1	134	10	—	—	7	1	12	141	7	139	140	143	2				
13:de och 14:de rotarna	143	34	52	29	174	—	20	—	105	80	—	—	—	4	—	—	214	4	213	113	205	—				
15:de roten	57	44	31	21	111	—	—	—	—	104	—	—	—	—	—	—	132	—	132	132	132	—				
Stampen och Gullbergsvass	79	42	36	4	128	—	31	—	—	159	—	—	—	45	1	1	145	37	112	136	101	12				
Olskroken m. m.	90	188	55	6	265	5	66	—	8	275	52	—	—	51	44	43	231	30	213	236	193	1				
Masthuggsbergen	293	73	180	—	404	1	47	—	46	414	—	—	—	11	2	2	553	5	377	428	372	—				
Majorna	467	164	149	6	576	4	280	—	20	823	20	—	—	59	18	41	725	35	439	656	450	57				
Lundby	116	590	32	8	373	61	328	69	17	511	27	—	—	112	106	102	380	10	171	245	210	220				
Summa	2,012	1,235	1,095	125	3,539	71	891	69	510	3,538	110	186	1534	22	266	16	3	394	174	203	4,026	231	3,236	3,586	3,129	295

Tab. 3. Oskadliggjordafödoämnen år 1913.

Varuslag	Antal varor												Summa	Ställe, där varorna anträffats						Anmärkingar
	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December		Torg, station	Upplagsmagasin	Charkuteri- verkstad	Handelslokal	Fartyg	Kassations- orsak	
																		Sjukliga förändringar	Försämning	
Färskt kött o. organ av storbo- skap	—	—	1	—	—	6	9	2	2	1	—	—	—	—	4	17	—	—	21	
» » » » kalv	—	—	1	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	4	
» » » » får	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	
» » » » svin	—	—	—	—	—	2	6	4	—	—	1	—	—	—	5	7	1	—	13	
Salt eller rökt kött	—	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	2	—	—	4	
Korv eller andra av kött be- redda matvaror	—	—	—	—	1	4	3	3	2	—	—	—	—	—	—	2	11	—	13	
Fisk	—	—	—	—	—	—	3	1	1	—	2	2	—	6	—	3	—	—	9	
Vilt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	
Andra födoämnen	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	2	—	1	2	—	1	3	2	
Summa	—	2	2	1	2	12	22	13	6	3	4	4	7	6	16	40	2	3	68	

Ej vägda: 3 parti sjökräftor, 1 parti räkor.

Tab. 4. Bagerier, kött- och mjölklokaler vid slutet av år 1913.

Stadsdel	Bagerier			Charkuteriverkstäder			Köttbutiker			Mjölkkaffärer					
	ovan jord	i källarvåning	Summa	ovan jord	i källarvåning	Summa	ovan jord	i källarvåning	Summa	Läge			Drivas i samband med		
										ovan jord	i källarvåning	Summa	specierkaffar	ostkaffar	huvudsakligen brödkaffar
Nordstaden	8	2	10	1	—	1	5	—	5	15	2	17	1	1	1
Sydstaden	22	8	30	2	—	2	131	—	131	22	6	28	—	1	—
Masthugget m. m.	11	14	25	7	2	9	22	2	24	35	9	44	4	—	—
Haga.....	7	3	10	5	—	5	25	—	25	31	2	33	6	—	1
Annedal m. m.	18	8	26	3	1	4	3	—	3	23	1	24	7	1	—
Landala m. m.	5	1	6	2	—	2	4	—	4	11	3	14	1	—	—
13:de och 14:de rotarne	10	15	25	—	—	—	7	5	12	14	16	30	8	—	—
15:de roten	5	3	8	1	1	2	3	1	4	9	5	14	2	—	—
Stampen	2	—	2	2	—	2	3	—	3	6	2	8	—	—	—
Gullbergsvass	1	—	1	—	—	—	2	—	2	3	—	3	—	—	—
Olskroken m. m.....	7	6	13	8	2	10	10	1	11	30	5	35	5	—	—
Masthuggsbergen.....	5	4	9	5	2	7	11	4	15	50	12	62	7	—	1
Majorna	17	8	25	7	—	7	14	—	14	31	4	35	4	—	1
Lundby.....	10	2	12	4	—	4	4	2	6	30	4	34	25	—	—
Summa	128	74	202	47	8	55	244	15	259	310	71	381	70	3	4

Tab. 5. Besiktningar av från utrikes ort infört kött år 1913.

Utförselland	Oxkött				Saltat fårkött		Saltat hästkött		Svinkött				Saltade organ		Färskt storvilt		Summa		Anmärkningar
	Färskt		Saltat		antal parti	Kg.	antal parti	Kg.	Färskt	Saltat	antal parti	Kg.	antal parti	Kg.	antal parti	Kg.	parti	Kg.	
	antal parti	Kg.	antal parti	Kg.															
Island	—	—	—	—	9	16,320	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	16,320	* Returnerat kött. Därav kasserades på grund av förskämning: Salt oxkött 165 kg. Salt svinkött 100 »
Tyskland	—	—	2*	265	—	—	—	—	—	2*	350	1*	300	—	—	—	5	915	
Amerika	—	—	38	70,295	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	70,295	
Australien	—	—	1	2,500	1	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3,000	
Ryssland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,457	
Finland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,457	
Holland	—	—	1*	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	555	
Summa	—	—	42	73,160	10	16,820	1	2,457	—	—	2	350	1	300	2	555	58	93,642	

Tab. 6. Sammandrag av resultaten från under år 1913 utförda undersökningar av oskummad (ej »kontrollerad») mjölk samt kaffebräde.

Provtagningsställe	Antal butiker	Prof med fetthalt under 3%	Medelfetthalt %	Antal prov	ANTAL PROV										SKUMMAD MJÖLK					Antal prov kaffebräde								
					Surhetsgrad										Reduktas, avfärgningstid		Katalas, syreaufg. på 2 tim.			Smutshalt		Pastöriserad		Summa	fetthalt under 12%	medelfetthalt %		
					högst 7,5	minst 7,6			Positiv alkoholreakt. på 100	inom 3 tim.		högst 3 kubc.	minst 3,5 kubc.		ej bottensats	bottensats		Summa	Ej uppvärmd till 80° C.	Summa	fetthalt under 12%	medelfetthalt %						
						Summa	på 100	minst 8		Summa	på 100		Summa	på 100		Summa	på 100						Summa	på 100				
I. Butiker. Innehavare:																												
J. Anderssons Mjölförsäljnings A.-B.	63	77	3,25	622	463	159	25,5	80	99	15,8	413	209	33,6	94	15,1	513	109	17,5	54	8,7	460	162	26,0	—	—	118	11	14,00
Mjölförsäljn. A.-B. Direkt	56	17	3,26	509	429	80	15,7	35	36	7,0	326	183	35,9	63	12,3	482	27	5,3	16	3,1	446	63	12,3	453	85	136	10	13,45
Sand. Johansson & Co.	46	38	3,27	410	327	83	20,2	43	57	13,8	228	182	44,4	77	18,7	322	88	21,4	45	10,9	303	107	26,0	152	59	143	22	13,02
Arla mjölkdistrib. A.-B.	12	4	3,32	112	106	6	5,3	1	1	0,9	98	14	12,5	—	—	104	8	7,1	3	2,7	107	5	4,4	86	14	28	—	15,21
Faganders Mejeri A.-B.	11	11	3,40	119	94	25	21,0	11	12	10,0	86	33	27,7	18	15,1	75	44	37,8	30	25,1	104	15	12,6	—	—	33	—	15,30
A. Karlsson	10	46	2,98	104	77	27	26,0	14	17	16,3	44	50	48,0	24	23,1	56	48	46,1	25	24,0	61	43	41,3	—	—	49	12	12,51
J. Eliasson	6	15	3,22	83	68	15	18,0	8	9	10,7	60	23	27,7	7	8,4	77	6	7,2	4	4,9	73	10	12,0	—	—	25	8	11,37
O. Pettersson	6	16	3,17	61	54	7	11,4	2	3	4,9	37	24	39,3	8	13,1	54	7	11,4	6	9,9	42	19	31,1	—	—	33	5	12,97
Hj. Svensson	6	2	3,40	59	45	14	23,7	4	5	8,4	49	10	16,9	5	8,4	46	13	22,0	7	11,8	28	31	52,5	—	—	33	5	12,56
C. Petterson	5	6	2,95	15	15	—	—	—	—	—	14	1	6,6	—	—	12	3	20,0	1	6,6	10	5	3,3	—	—	7	4	11,83
A. E. Ordqvist	4	9	3,28	37	30	7	18,9	5	5	13,5	25	12	32,4	7	18,9	29	8	21,6	3	8,1	19	18	48,6	—	—	16	6	11,42
O. Olsson	4	5	3,20	29	28	1	3,4	1	1	3,4	22	7	24,1	3	10,3	27	2	6,9	2	6,9	24	5	17,2	—	—	7	1	15,20
J. A. Uranus	3	9	3,25	45	35	10	22,2	5	5	11,1	32	13	28,8	4	8,8	29	16	35,5	11	24,3	29	16	35,5	—	—	4	—	14,20
K. A. Karlsson	3	3	3,35	31	25	6	19,3	1	2	6,4	21	10	32,2	3	9,6	21	10	32,2	3	9,6	18	13	41,9	—	—	7	1	14,34
Pehrson & Hermanson	3	6	3,21	31	25	6	19,3	4	4	12,5	18	13	41,9	5	16,1	21	10	32,2	7	22,5	25	6	19,3	—	—	14	—	13,31
Konsumtionsfören. Polaris	3	5	3,41	47	45	2	4,2	—	—	—	43	4	8,3	—	—	44	3	6,3	2	4,2	42	5	10,6	—	—	7	—	18,40
Övriga butiksinnehavare	191	296	3,26	1,870	1,606	264	14,1	119	133	7,0	1,358	512	27,2	158	8,4	1,542	328	17,5	171	9,0	1,455	415	22,2	185	53	320	43	15,41
Samtliga mjölkbutiker	432	565	3,25	4,184	3,472	712	17,0	333	389	9,9	2,884	1,300	31,0	476	11,3	3,454	730	17,4	390	9,3	3,246	938	22,4	876	211	980	128	13,94
II. Järnvägsstationer och båtar																												
	—	145	3,38	1,282	1,052	230	18,0	82	108	8,4	1,154	128	10,0	66	5,1	980	302	23,6	175	13,7	873	409	31,9	—	—	—	—	—
III. Torg:																												
Masthuggstorget	—	43	3,27	206	181	25	12,1	15	13	6,5	190	16	7,7	7	3,4	196	10	4,8	4	1,9	134	72	35,0	—	—	48	1	17,65
Kungstorget	—	11	3,45	130	119	11	8,0	5	6	4,6	116	14	10,7	6	4,6	117	13	10,0	9	6,9	75	55	42,5	—	—	26	—	20,06
Skanstorget	—	9	3,51	84	71	13	15,4	6	5	5,9	71	13	15,4	3	3,5	72	12	14,2	7	8,3	58	26	30,9	—	—	21	—	19,39
Kusttorget	—	8	3,32	64	63	1	1,6	1	2	3,1	56	8	12,5	1	1,5	57	7	10,9	4	6,2	38	26	40,6	—	—	24	—	20,05
Olskrokstorget	—	2	3,58	54	47	7	13,0	6	5	9,5	47	7	15,0	2	4,2	53	1	2,1	1	2,1	43	11	23,4	—	—	20	—	21,67
Landalatorget	—	2	3,31	33	30	3	9,0	—	—	—	27	6	18,1	1	3,0	30	3	9,0	2	6,0	26	7	21,2	—	—	12	—	17,76
Stigbergstorget	—	—	3,30	11	11	—	—	—	—	—	8	3	27,2	—	—	10	1	9,0	1	9,0	7	4	36,4	—	—	2	—	15,00
Gator	—	14	3,00	35	28	7	20,0	—	—	—	34	1	2,8	1	2,8	32	3	8,5	2	5,7	22	13	37,1	—	—	2	—	16,50
Samtliga torg och gator	—	89	3,36	617	550	67	10,8	33	31	5,9	549	68	11,0	21	3,4	567	50	8,1	30	4,8	403	214	34,7	—	—	155	1	19,12
Samtl. ovanstående	—	799	3,30	6,083	5,074	1,009	16,5	448	528	8,6	4,587	1,498	24,6	563	9,2	5,001	1,082	17,7	595	9,7	4,522	1,561	25,6	876	211	1,135	129	14,64

Tab. 7. Översikt av födda i Göteborg år 1913, med fördelning på månader.

	Levande födda					Dödfödda					Summa födda	Därav oäkta
	äkta		oäkta		tillsam- mans	äkta		oäkta		tillsam- mans		
	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.	m.	kv.			
Januari	148	136	37	33	354	3	3	—	1	7	361	71
Februari	126	151	27	37	341	2	1	2	1	6	347	67
Mars	166	136	39	51	392	1	5	2	1	9	401	93
April	150	136	48	37	371	4	3	2	3	12	383	90
Maj	152	156	33	31	372	3	3	2	—	8	380	66
Juni	154	124	23	30	331	3	2	1	4	10	341	58
Juli	139	146	39	30	354	6	3	—	4	13	367	73
Augusti	147	146	35	30	358	4	6	1	—	11	369	66
September	147	140	38	33	358	6	—	1	1	8	366	73
Oktober	144	131	41	30	346	1	2	2	2	7	353	75
November	126	129	40	36	331	3	5	1	1	10	341	78
December	142	142	43	27	354	3	5	3	1	12	366	74
Hela året	1,741	1,673	443	405	4,262	39	38	17	19	113	4,375	884

Tab. 8. Översikt av födda i Göteborg år 1913, med fördelning på församlingar.

	Levande födda					Dödfödda					Summa födda	Därav oäkta
	äkta		oäkta		tillsam- mans	äkta		oäkta		tillsam- mans		
	m.	kv.	m.	kv.		m.	kv.	m.	kv.			
Domkyrkan	104	88	54	66	312	3	5	1	1	10	322	122
Vasa	190	190	48	53	481	4	5	2	5	16	497	108
Kristine	89	76	28	29	222	6	—	2	—	8	230	59
Haga	112	103	36	41	292	3	4	1	1	9	301	79
Annedal	171	169	39	32	411	2	3	2	—	7	418	73
Masthugget	148	146	44	28	366	3	3	4	1	11	377	77
Oskar Fredrik	331	314	60	59	764	8	1	1	1	11	775	121
Karl Johan	198	216	47	31	492	2	7	1	4	14	506	83
Gamlestaden	193	204	46	46	489	6	3	2	5	16	505	99
Lundby	191	160	40	18	409	2	7	1	1	11	420	60
Garnison	9	5	1	1	16	—	—	—	—	—	16	2
Tyska	5	2	—	1	8	—	—	—	—	—	8	1
Summa	1,741	1,673	443	405	4,262	39	38	17	19	113	4,375	884

Tab. 9. Befolkningens rörlighet i varje av Göteborgs stads församlingar år 1913.

	Folkmängd 31/12 1912	Ingångna äktenskap	Levande födda		Döda	Överskott av			Folkmängd 31/12 1913
			alla	därav oäkta		levande födda + och döda -	Inflyttade + och utflyttade -		
Domkyrkan.....	14,859	153	312	120	196	+ 116	+ 267	15,242	
Vasa	26,152	216	481	101	409	+ 72	+ 796	27,020	
Kristine	11,032	83	222	57	148	+ 74	+ 262	11,368	
Haga	13,768	126	292	77	206	+ 86	- 160	13,694	
Annedal	17,095	161	411	71	228	+ 183	+ 4	17,282	
Masthugget	13,349	91	366	72	178	+ 188	- 197	13,340	
Oskar Fredrik	26,178	212	764	121	298	+ 466	+ 491	27,135	
Karl Johan.....	19,762	124	492	78	267	+ 225	- 53	19,934	
Gamlestaden	15,091	104	489	92	165	+ 324	+ 592	16,007	
Lundby	14,916	77	409	58	206	+ 203	+ 172	15,291	
Garnison.....	886	4	16	2	5	+ 11	+ 14	911	
Tyska	816	3	8	1	11	- 3	- 7	806	
Summa	173,904	1,354	4,262	850	2,317	+ 1,945	+ 2,181	178,030	

Tab. 10. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrivna i Göteborg åren 1909—1913.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	
Döda inom staden på 1,000 inne- vånare för år räknat	1909	12.6	14.9	13.3	16.6	12.0	11.2	14.7	10.9	8.0	10.6	11.0	10.9	17.5
	1910	13.9	14.7	14.0	19.5	16.5	13.5	15.7	11.2	12.2	10.3	10.2	15.4	14.1
	1911	12.3	10.4	10.9	13.6	11.5	11.4	10.4	8.4	9.9	6.9	9.5	10.5	10.8
	1912	12.9	15.1	11.1	13.4	9.6	10.0	11.2	10.9	14.9	13.9	14.8	14.7	15.1
	1913	12.1	10.9	9.8	8.0	10.9	7.3	8.3	8.8	5.9	6.8	8.0	6.6	9.2
Medeltal 1909—1913	12.7	13.2	11.8	14.2	12.1	10.6	12.0	10.0	10.1	9.7	10.7	11.6	13.3	
Alla döda bland här kyrkoskrivna	1909	2,226	210	192	236	174	161	214	182	130	152	172	155	248
»	1910	2,459	205	200	279	241	213	235	170	187	156	152	219	202
»	1911	2,084	174	182	228	194	191	175	141	167	116	159	176	181
»	1912	2,259	216	211	215	206	218	165	171	146	140	169	158	217
»	1913	2,149	235	209	170	234	158	182	189	131	125	169	145	202

Tab. 11. Dödligheten inom Göteborg år 1913 för olika stadsdelar bland mantalsskrivna befolkningen.

Stadsdel		Antal innevånare	Antal döda	Döda pr mille
1	Nordstaden	5,062	58	11.5
2	Sydstaden	10,432	128	12.2
3	Masthugget m. m.	17,580	168	9.6
4	Haga	13,667	178	13.0
5	Annedal med Änggården	9,741	123	14.6
6	Landala och Gibraltarl (utom fattighusen).....	8,720	88	10.0
7	13:de och 14:de rotarna m. m	13,970	127	9.1
8	15:de roten m. m.	6,528	63	9.6
9	Stampen och Gullbergsvass	6,088	58	9.5
10	Olskroken m. m.....	15,425	146	9.5
11	Masthuggsbergen	27,825	282	10.1
12	Majorna	21,924	280	12.8
13	Lundby	15,044	190	12.6
14	Fattighusen.....	1,602	207	129.2
Summa		173,608	2,096	—

Tab. 12. Översikt av meteorologiska observationerna i Göteborg år 1913.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	Septemb.	Oktober	November	December
Temperatur C. 1913, absolut maximum	+27.0	+ 7.5	+ 6.5	+14.5	+26.0	+26.0	+25.0	+27.0	+24.5	+25.5	+18.0	+12.0	+ 9.5
» » » » minimum	-12.0	-12.0	- 5.0	- 5.0	- 7.0	+ 2.5	+ 5.5	+ 9.0	+ 8.0	+ 3.0	- 3.0	- 2.0	-10.0
» » » medeltal.....	+ 8.61	+ 0.1	+ 2.1	+ 4.4	+ 7.8	+12.1	+14.9	+17.3	+15.1	+12.6	+ 8.4	+ 6.9	+ 1.6
» medeltal åren 1859—1912.....	+ 7.44	- 0.4	- 0.7	+ 0.9	+ 5.5	+10.6	+15.1	+16.9	+15.9	+12.7	+ 8.0	+ 3.7	+ 0.6
Nederbörd 1913, millimeter	752.6	45.6	34.4	111.1	37.4	24.3	49.1	27.7	86.6	59.1	69.2	97.1	111.0
» medeltal millimeter åren 1860—1900	778.6	66.3	50.8	52.7	41.3	50.4	54.9	71.8	94.6	80.1	80.6	66.0	69.1
Relativ fuktighet 1913, medeltal %.....	75	83	82	77	67	64	64	67	75	75	79	85	84
Barometern i millimeter 1913.....	757.4	761.6	761.2	753.0	757.1	759.2	758.3	756.0	757.6	762.1	758.8	752.6	751.6

Tab. 13. Sammandrag över de epidemiska sjukdomarna i Göteborg år 1913.

	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
Difteri och strypsjuka	57	38	58	39	46	33	28	54	96	109	73	65	696
Skarlakansfeber	31	21	32	45	30	21	34	24	31	42	40	52	403
Nervfeber	6	9	—	4	65	18	16	19	26	19	15	13	210
Barnsängsfeber	1	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	4
Barnförlamning	—	—	—	1	—	2	—	—	3	1	—	—	7
Epidemisk hjärnhinneinflammation	1	14	12	18	13	—	1	—	—	2	—	—	61
Malaria	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1

Tab. 14. Översikt av smittosamma sjukdomar i Göteborg åren 1904—1913.

	1904		1905		1906		1907		1908		1909		1910		1911		1912		1913	
	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde
Smittkoppor ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mässling	4	—	31	—	1,048	28	536	23	345	21	1,104	41	1,067	74	375	18	20	2	664	29
Skarlakansfeber.	142	13	193	7	330	8	443	13	319	7	166	10	137	7	190	6	188	3	403	12
Fläcktyfus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarmtyfus	112	3	234	20	139	13	77	8	305	30	152	13	114	9	102	9	86	8	210	26
Rödsot	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Pässjuka	18	—	9	—	318	—	153	—	21	—	40	—	21	—	74	—	406	—	22	—
Influensa	1,299	7	853	4	521	2	1,233	5	2,349	30	500	5	1,178	8	741	3	1,355	2	1,793	7
Kikhosta	466	32	737	52	249	28	438	20	594	52	568	28	642	29	339	20	896	41	336	23
Difteri	106	15	163	13	199	15	236	16	484	34	453	25	974	46	1,187	44	863	46	696	30
Strypsjuka	25	—	39	4	47	9	50	13	73	12	57	10	45	7	37	3				
Akut barnförlamning.....	—	—	—	—	—	—	15	2	2	—	—	—	2	—	30	5	141	17	7	3
Epid. hjärnhinneinflammation...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	9	61	—

Tab. 15. Sammandrag över sjukligheten i Göteborg 1913, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Sjukdomar	Under 2 år	Från 2 till 7 år	Från 7 till 15 år	Från 15 till 60 år	Över 60 år	Summa	Staden inom Vallgraven samt Pustervik	13:de och 14:de rotarna	Haga, Annedal och Landala	Majorna och Mashugget väster om Linnégatan	Gamlestaden, Stampen, 15:de roten m. m.	Lundby	Okänd bostad
1 Vattenkoppor. <i>Varicella</i>	80	15	42	7	—	247	8	5	37	155	31	11	—
2 Mässling. <i>Morbilli</i>	156	22	139	7	—	664	8	11	116	358	71	98	2
3 Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	10	1	83	9	—	185	—	1	30	115	5	33	1
4 Feber av obestämd art. <i>Febricula</i>	—	—	3	7	2	13	3	—	1	1	7	1	—
5 Nervfeber. <i>Typhus abdominalis</i>	—	—	31	60	1	102	—	2	30	43	12	14	1
6 Inhemsk kolera. Barnkolera. <i>Cholera nostras et Cholera infantum</i>	5	—	—	—	—	5	—	—	2	3	—	—	—
7 Påssjuka. <i>Parotitis</i>	1	—	11	3	—	22	—	—	1	8	—	12	—
8 Influensa. <i>Influenza epidemica</i>	32	—	158	1,327	678	1,793	102	88	517	735	272	74	5
9 Kikhosta. <i>Pertussis</i>	135	—	23	—	—	336	11	12	53	172	28	60	—
10 Difteri. <i>Diphtheria</i>	28	—	127	33	—	369	16	5	52	140	17	137	2
11 Strypsjuka. <i>Croup</i>	9	—	1	—	—	29	—	—	3	17	—	9	—
12 Ros. <i>Erysipelas</i>	1	—	6	52	13	74	3	—	19	31	7	13	1
13 Barnsängsfeber. <i>Febris puerperalis</i>	—	—	—	2	—	2	—	—	—	2	—	—	—
14 <i>Ulcus venereum simplex</i>	—	—	—	3	—	3	—	—	—	2	—	1	—
15 Dröppel. <i>Gonorrhoea</i>	—	—	—	23	1	24	—	—	5	14	1	1	3
16 Malaria	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
17 Epidemisk hjärnhinneinflammation. <i>Meningitis cerebro-spinalis epidemica</i> ..	5	—	8	3	—	33	—	—	5	23	3	2	—
18 Barnförlamning. <i>Poliomyelitis anterior acuta</i>	1	—	—	2	—	4	—	—	1	3	—	—	—
19 <i>Syphilis</i>	2	—	—	9	1	12	1	—	3	7	—	—	1
20 Fyllerigalenskap. <i>Delirium tremens</i>	—	—	—	18	—	18	1	—	2	13	1	1	—
21 Hjärt- och hjärtsäcksinflammation. <i>Endo- et Pericarditis</i>	—	—	7	8	3	21	—	2	16	2	—	1	—
22 Luftstrupskatarr. <i>Laryngitis catarrhalis</i>	12	—	13	8	3	21	—	2	16	2	—	1	—
23 Lungkatarr. <i>Bronchitis</i>	1,089	90	678	90	8	144	10	20	43	45	24	2	—
24 Lunginflammation. <i>Pneumonia</i>	85	17	51	134	43	403	23	7	112	173	49	39	—
25 Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis</i>	1	—	37	70	5	130	6	3	33	63	19	6	—
26 Halsfluss. <i>Angina tonsillaris</i>	30	—	221	525	19	966	60	49	265	357	159	74	2
27 Akut magkatarr. <i>Gastritis acuta</i>	44	—	42	241	24	403	43	21	100	166	47	25	1
28 Akut tarmkatarr. <i>Enteritis et colitis</i>	932	—	117	702	127	2,345	112	61	454	1,167	341	209	1
29 Blindtarmsinflammation. <i>Typhlitis, Perityphlitis</i>	2	—	32	114	4	157	16	8	49	56	12	16	—
30 Bukhinneinflammation. <i>Peritonitis</i>	—	—	2	12	3	19	—	—	6	12	—	1	—
31 Blåskatarr. <i>Cystitis</i>	—	—	5	63	20	90	5	3	29	32	10	11	—
32 Njurinflammation. <i>Nephritis</i>	1	—	24	91	11	139	9	7	41	61	15	6	—
33 Muskelreumatism. <i>Rheumatismus muscularis</i>	—	—	21	487	78	587	52	30	168	253	70	14	—
34 Reumatisk feber. <i>Rheumatismus articularis</i>	—	—	20	153	17	193	7	12	58	77	28	10	1
35 <i>Erythema multiforme</i>	—	—	1	14	2	19	1	2	8	8	—	—	—
36 Knölros. <i>Erythema nodosum</i>	1	—	42	28	—	99	4	1	34	34	19	7	—
37 <i>Purpura rheumatica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38 Nässelutslag. <i>Urticaria</i>	5	—	7	32	3	62	3	2	23	21	7	6	—
39 Bältros. <i>Herpes Zoster</i>	—	—	9	31	16	57	3	4	21	19	7	3	—
40 Förgiftningssjukdom. <i>Intoxicatio</i>	—	—	—	2	—	3	1	—	—	2	—	—	—
41 Gulsot. <i>Icterus catarrhalis</i>	2	—	25	23	1	72	7	2	16	41	5	1	—
Summa	2,669	2,951	1,986	5,963	995	14,564	736	557	3,443	6,557	1,821	1,427	23

Tab. 16. Gångse sjukdomar i Göteborg år 1913 fördelade på månader, enligt uppgift från 11 distriktsläkare.

	Januari	Februari	Mars	April	May	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Alla
1 Vattenkoppor. <i>Varicellæ</i>	41	20	21	27	15	7	13	4	6	27	48	18	247
2 Mässling. <i>Morbilli</i>	—	1	1	21	38	95	68	5	32	59	190	155	664
3 Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	14	13	18	18	13	16	27	16	20	14	16	—	185
4 Feber av obestämd art. <i>Febricula</i>	—	1	—	—	—	—	—	11	—	—	—	1	13
5 Nervfeber. <i>Typhus abdominalis</i>	3	—	—	7	20	14	9	7	12	12	16	1	102
6 Inhemsk kolera. Barnkolera. <i>Cholera nostras et Cholera infantum</i>	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	5
7 Pässjuka. <i>Parotitis</i>	9	9	1	3	2	—	—	—	1	1	—	—	22
8 Influensa. <i>Influenza epidemica</i>	465	47	204	156	19	5	1	16	39	118	130	36	1,793
9 Kikhosta. <i>Pertussis</i>	124	37	37	20	6	6	15	5	5	12	40	19	336
10 Difteri. <i>Diphtheria</i>	40	30	30	28	18	21	17	19	61	66	37	9	369
11 Strypsjuka. <i>Croup</i>	—	1	2	1	1	2	—	1	3	5	11	2	29
12 Ros. <i>Erysipelas</i>	8	3	3	5	8	7	5	7	5	12	11	1	74
13 Barnsängsfeber. <i>Febris puerperalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
14 <i>Ulcus venereum simplex</i>	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	3
15 Dröppel. <i>Gonorrhoea</i>	3	—	—	1	—	2	—	6	—	4	5	—	24
16 <i>Malaria</i>	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
17 Epidemisk hjärnhinneinflammation. <i>Meningitis cerebro-spinalis epidemica</i>	—	3	7	14	6	—	2	1	—	—	—	—	33
18 Barnförlamning. <i>Poliomyelitis anterior acuta</i>	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	4
19 <i>Syphilis</i>	—	1	1	2	1	—	—	2	—	1	1	—	12
20 Fyllerigalenskap. <i>Delirium tremens</i>	1	2	3	1	2	2	2	4	—	1	2	1	18
21 Hjärt- och hjärtsäcksinflammation. <i>Endo- et Pericarditis</i>	2	20	20	1	2	1	3	3	2	1	1	—	21
22 Luftstrupskatarr. <i>Laryngitis catarrhalis</i>	29	507	507	23	5	3	5	11	6	16	4	3	144
23 Lungkatarr. <i>Bronchitis</i>	833	42	42	44	24	30	34	12	21	25	26	13	403
24 Lunginflammation. <i>Pneumonia</i>	67	14	14	5	13	13	15	9	11	13	5	3	130
25 Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis</i>	14	80	80	84	59	61	68	51	96	148	137	15	966
26 Halsfluss. <i>Angina tonsillaris</i>	92	25	25	30	26	25	31	46	50	41	32	12	403
27 Akut magkatarr. <i>Gastritis acuta</i>	53	156	156	30	26	25	31	46	50	41	32	12	403
28 Akut tarmkatarr. <i>Enteritis et colitis</i>	177	4	4	189	96	151	293	372	334	264	155	32	2,345
29 Blindtarmsinflammation. <i>Typhlitis, Perityphlitis</i>	20	3	3	21	15	13	12	12	13	23	13	2	157
30 Bukhinneinflammation. <i>Peritonitis</i>	—	7	7	3	—	—	1	—	6	—	3	—	19
31 Blåskatarr. <i>Cystitis</i>	14	10	10	11	5	3	6	9	6	9	9	1	90
32 Njurinflammation. <i>Nephritis</i>	20	15	15	16	10	15	7	17	6	9	12	2	139
33 Muskelreumatism. <i>Rheumatismus muscularis</i>	79	48	48	63	48	47	51	47	50	40	47	13	587
34 Reumatisk feber. <i>Rheumatismus articularis</i>	26	18	18	17	19	15	13	19	10	16	15	5	193
35 <i>Erythema multiforme</i>	3	1	1	2	2	2	—	1	3	2	1	—	19
36 Knölros. <i>Erythema nodosum</i>	10	14	14	16	13	4	6	4	2	8	15	—	99
37 <i>Purpura rheumatica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38 Nässelutslag. <i>Urticaria</i>	8	6	6	4	3	1	10	6	2	9	2	5	62
39 Bältros. <i>Herpes Zoster</i>	5	2	2	7	3	5	4	4	4	9	4	1	57
40 Förgiftningssjukdom. <i>Intoxicatio</i>	—	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	3
41 Gulrot. <i>Icterus catarrhalis</i>	10	6	6	9	5	4	3	2	4	14	1	—	72
Summa	2,170	1,821	305	1,370	836	854	942	939	1,050	1,444	1,387	446	14,564

Tab. 17. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrän och utom staden avlidna (efter ålder och kön).

Dödsorsakens benämning	De avlidnas levnadsålder												Summa			Dödsorsakens benämning														
	0-6 mån.		6-12 mån.		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år		Okänd ålder		Man-kön	Kvinn-kön	Båda					
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.		kv.	m.	kv.	m.	kv.									
I. Bildningsfel och sjukdomar hos nyfödda.																														
3. Missbildning. <i>Monstrum</i>	1	6	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	8	Missbildning.			
4. Medfödd svaghet. Bristande lungutvidgning. <i>Debitas congenita. Atelectasis pulmonum</i>	56	40	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	41	98	Medfödd svaghet. Bristande lungutvidgning.			
5. Andra sjukdomar hos nyfödda. <i>Alii morbi neonatorum</i>	8	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	4	12	Andra sjukdomar hos nyfödda.			
Summa	65	50	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66	52	118				
II. Ålderdomssjukdomar.																														
6. Ålderdomsavtyning. <i>Marasmus senilis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18	36	24	59	—	—	—	—	42	96	138	Ålderdomsavtyning.		
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	18	36	24	59	—	—	—	—	42	96	138			
III. Havandeskaps- och förlossningssjukdomar.																														
7. Missfall. Svår barnsbörd. <i>Abortus. Partus difficilis</i>	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	Missfall. Svår barnsbörd.		
10. Barnsängsfeber. <i>Septichæmia puerperalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	Barnsängsfeber.		
11. Andra havandeskaps- och förlossningssjukdomar. <i>Alii morbi e graviditate et partu</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	Andra havandeskaps- och förlossningssjukdomar.		
Summa	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	2	6	8			
IV. Infektions- och andra parasitära sjukdomar.																														
12. Varfeber. <i>Septichæmia. Pyoseptichæmia</i>	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	2	3	2	—	—	—	—	11	8	19	Varfeber.
13. Ros. <i>Erysipelas</i>	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	6	Ros.
15. Mässling. <i>Morbilli</i>	—	—	4	5	4	9	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	16	29	Mässling.
16. Skarlakansfeber. <i>Scarlatina</i>	—	—	—	—	2	5	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	8	12	Skarlakansfeber.
Transport	4	1	4	6	7	14	8	5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3	2	3	3	1	—	—	—	32	34	66	

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De avlidnas									
	0—6 mån.		6—12 mån.		1—5 år		5—10 år		10—15 år	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
Transport	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
62. Kronisk hjärtsjukdom. <i>Endocarditis chronica. Vitium organicum cordis. Myocarditis chronica. Cardiosclerosis</i>	1	—	—	—	—	—	2	—	1	4
63. Kronisk blodkärlssjukdom. <i>Arteriosclerosis. Aneurysma</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
64. Blodpropp. <i>Thrombosis. Embolia</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
65. Andra cirkulationsorganens sjukdomar. <i>Alii organorum circulationis morbi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	1	1	—	—	—	—	2	—	1	4
XI. Andningsorganens sjukdomar.										
66. Lungsäcksinflammation. <i>Pleuritis</i>	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
67. Akut luftrörsinflammation. <i>Bronchitis acuta</i>	13	12	5	4	2	5	—	—	—	—
68. Kronisk luftrörsinflammation. <i>Bronchitis chronica</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
69. Akut lunginflammation. <i>Pneumonia acuta</i>	4	4	6	3	8	8	1	1	—	—
70. Lungbrand. <i>Gangraena pulmonum</i>	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
71. Andra andningsorganens sjukdomar. <i>Alii organorum respirationis morbi</i>	—	1	1	5	2	2	1	—	—	—
Summa	18	17	12	13	12	15	3	1	—	—
XII. Matsmältningsorganens sjukdomar.										
72. Akut mag- och tarminflammation. <i>Gastroenteritis acuta</i>	17	25	4	6	10	3	—	—	—	—
73. Kronisk mag- och tarminflammation. <i>Gastroenteritis chronica</i>	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—
74. Mag- och tarmsår. <i>Ulcus ventriculi et duodeni</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
75. Tarmhinder. <i>Ileus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76. Tarmbräck. <i>Hernia intestinalis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
77. Blindtarmsinflammation. <i>Appendicitis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Transport	20	27	6	6	10	3	—	—	—	—

Levnadsålder										Summa			Dödsorsakernas benämning		
15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år	Okänd ålder	Man-kön	Kvinn-kön	Båda			
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.						
—	—	—	1	1	3	—	—	—	1	—	—	1	6	7	Transport
1	4	9	12	19	11	36	44	1	10	—	—	70	85	155	Kronisk hjärtsjukdom.
—	—	—	—	3	1	33	34	6	15	—	—	42	50	92	Kronisk blodkärslsjukdom.
—	—	—	—	2	2	4	11	1	5	—	—	7	18	25	Blodpropp.
—	—	1	—	2	5	10	8	—	1	—	—	13	14	27	Andra cirkulationsorganens sjukdomar.
1	4	10	13	27	22	83	97	8	32	—	—	133	173	306	<i>Andningsorganens sjukdomar.</i>
—	—	—	1	1	1	1	—	—	1	—	—	3	4	7	Lungsäcksinflammation.
—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	20	25	45	Akut luftrörsinflammation.
—	—	—	—	—	—	2	7	2	3	—	—	4	10	14	Kronisk luftrörsinflammation.
—	2	3	2	11	5	21	25	1	7	—	—	55	58	113	Akut lunginflammation.
—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	4	—	4	Lungbrand.
1	—	—	—	—	1	6	9	3	1	—	—	14	19	33	Andra andningsorganens sjukdomar.
1	2	4	3	13	7	31	42	6	15	—	—	100	116	216	<i>Matsmältningsorganens sjukdomar.</i>
—	—	—	1	2	—	4	—	—	1	—	—	37	36	73	Akut mag- och tarminflammation.
—	—	—	—	1	—	3	1	—	—	—	—	9	3	12	Kronisk mag- och tarminflammation.
—	—	3	2	3	2	3	2	—	1	—	—	9	7	16	Mag- och tarmsår.
—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	3	1	4	Tarmhinder.
—	—	1	—	2	1	—	1	—	—	—	—	3	2	5	Tarmbräck.
—	—	2	3	2	—	—	—	—	—	—	—	4	3	7	Blindtarmsinflammation.
—	—	6	6	10	3	13	5	—	2	—	—	65	52	117	

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De avlidnas									
	0-6 mån.		6-12 mån.		1-5 år		5-10 år		10-15 år	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
Transport	20	27	6	6	10	3	—	—	—	—
78. Kronisk leverinflammation. <i>Hepatitis interstitialis chronica. Cirrhosis hepatis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
79. Gallsten. <i>Cholelithiasis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
80. Andra matsmältningsorganens sjukdomar. <i>Alii organorum digestionis morbi</i>	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Summa	21	27	7	7	10	3	—	—	—	—
XIII. Urinorganens sjukdomar.										
81. Akut njursjukdom. <i>Nephritis acuta</i>	1	—	1	1	—	—	1	1	—	—
82. Kroniskt njurlidande. <i>Nephritis chronica. Morbus Brightii</i>	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1
83. Inflammation i urinvägarna. <i>Cystopyelonephritis</i>	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
84. Njur- och blåsesten. <i>Lithiasis renis et vesicae</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
85. Andra urinorganens sjukdomar. <i>Alii organorum uropoëticorum morbi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Summa	1	1	1	1	—	2	1	2	—	1
XIV. Könsorganens sjukdomar.										
86. Blåskörtelförstoring. <i>Hypertrophia prostatae</i> ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
87. Äggstocks- och ägglidareinflammation. <i>Salpingo-oophoritis</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XV. Ledgångarnes och bensystemets sjukdomar.										
90. Beninflammation. Ledinflammation. <i>Osteomyelitis. Arthritis purulenta</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91. Engelska sjukan. <i>Rachitis</i>	1	—	—	1	2	—	—	—	1	—
Summa	1	—	—	1	2	—	—	—	1	—

Levnadsålder										Summa			Dödsorsakernas benämning		
15—20 år		20—40 år		40—60 år		60—80 år		Över 80 år	Okänd ålder	Man- køn	Kvinn- køn	Båda			
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.						
—	—	6	6	10	3	13	5	—	2	—	—	65	52	117	Transport.
—	—	1	—	10	2	—	2	—	1	—	—	11	5	16	Kronisk leverinflammation. Gallsten.
—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	1	2	3	
—	—	—	—	3	—	2	—	—	—	—	—	7	1	8	Andra matsmältningsorganens sjukdomar.
—	—	7	6	23	5	16	9	—	3	—	—	84	60	144	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	<i>Urinorganens sjukdomar.</i>
—	—	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	6	3	9	Akut njursjukdom.
—	—	2	1	15	8	16	15	—	3	—	—	33	30	63	Kroniskt njurlidande.
—	—	—	—	2	1	3	2	—	—	—	—	5	4	9	Inflammation i urinvägarna.
—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1	2	Njur- och blåsesten.
1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	2	3	5	Andra urinorganens sjukdomar.
1	—	3	1	18	13	21	17	1	3	—	—	47	41	88	
—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6	—	6	<i>Könsorganens sjukdomar.</i>
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	6	Blåskörtelförstoring.
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	Äggstocks- och äggledarein- flammation.
—	—	—	—	—	1	6	—	—	—	—	—	6	1	7	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	<i>Ledgångarnes och bensyste- mets sjukdomar.</i>
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	Beninflammation. Ledinflam- mation.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	5	Engelska sjukan.
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4	2	6	

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De avlidnas									
	0—6 mån.		6—12 mån.		1—5 år		5—10 år		10—15 år	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
XVI. Hudsjukdomar.										
94. Andra hudsjukdomar. <i>Alii systematis cutanei morbi</i>	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
XVII. Svulster.										
95. Kräfta. <i>Carcinoma</i> :										
a) Magkräfta. <i>Carcinoma ventriculi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Tarmkräfta. » <i>intestini</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Bröstkörtelkräfta. » <i>mammæ</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Livmoderkräfta. » <i>uteri</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Kräfta i andra organ. <i>Carcinoma organorum aliorum</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96. Sarkom. <i>Sarcoma</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97. Svulster av andra slag. <i>Tumores alii</i>	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
Summa	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
XVIII. Våldsam död.										
98. Olyckshändelse. <i>Casus mortiferi</i> :										
1. Drunkning. <i>Submersio</i>	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
3. Förbränning. <i>Combustio</i>	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
5. Skada genom elektrisk ström. <i>Ictus electricus</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Kvävning. <i>Suffocatio</i>	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Kross- och brottskador. <i>Contusio. Laceratio. Fractura</i> :										
a) Explosion	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Järnvägsskada	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Maskinskada	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Fall	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
e) Andra kross- och brottskador	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Transport	2	2	—	—	1	2	—	—	—	1

Tab. 17. Fortsättning.

Dödsorsakernas benämning	De avlidnas											
	0—6 mån.		6—12 mån.		1—5 år		5—10 år		10—15 år		15—20 år	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
Transport	2	2	—	—	1	2	—	—	1	—	6	—
9. Vulnus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Akut förgiftning. <i>In-</i> <i>toxicatio acuta:</i>												
a) lysgas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
99. Själv mord. <i>Suicidium:</i>												
Hängning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Användande av dy-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
namitpatron	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dränkning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Skottsår	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoppat ut från fönster	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100. Mord. Dråp. <i>Homici-</i> <i>dium</i>	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	3	3	—	—	1	2	—	—	1	—	7	—
Summa	130	113	36	42	71	83	38	31	15	24	32	37
	243		78		154		69		39		69	

Levnadsålder										Summa			Dödsorsakens benämning
20—40 år		40—60 år		60—80 år		Öfver 80 år		Okänd ålder		Man- kön	Kvinn- kön	Båda	
m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.				
15	1	8	—	7	3	—	1	—	—	40	9	49	Transport.
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	9. Vulnus. 10. Akut förgiftning.
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	a) lysgas.
2	—	3	—	2	1	—	—	—	—	7	1	8	Själmord. Hängning. Användande av dynamit- patron.
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	Dränkning.
1	2	1	—	1	—	—	—	—	—	4	2	6	Skottsår.
3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4	—	4	Hoppat från fönster.
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	Mord. Dråp.
25	5	12	1	11	4	—	1	—	—	60	16	76	
166	152	198	149	290	346	48	148	—	—	1024	1125	2149	
318		347		636		196				2149			

Tab. 18. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna inom och

Dödsorsaker	Januari			Februari			Mars			April			Maj			Juni			Juli		
	m.	kv.	s:a	m.	kv.	s:a	m.	kv.	s:a	m.	kv.	s:a	m.	kv.	s:a	m.	kv.	s:a	m.	kv.	s:a
Bildningsfel och sjukdomar hos nyfödda	7	5	12	6	5	11	2	4	6	9	7	16	5	7	12	5	2	7	7	6	13
Ålderdomssjukdomar	1	13	14	4	18	22	1	7	8	5	9	14	2	5	7	1	6	7	5	6	11
Havandeskaps- o. förlossningssjukdomar	—	1	1	—	1	1	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Infektions- o. andra parasitära sjukdomar	28	34	62	31	27	58	31	40	71	39	39	78	19	24	43	33	29	62	37	26	62
Blodbildande organens och blodets sjukdomar	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	1	1
Kroniska förgiftningssjukdomar.....	1	1	2	1	1	2	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2	—	2	—	—	—
Ämnesomsättnings- m. fl. sjukdomar ...	1	2	3	—	1	1	1	—	1	4	5	9	1	2	3	2	1	3	1	1	2
Nervsystemets och sinnesorganens sjukdomar.....	12	10	22	5	4	9	3	4	7	9	1	10	4	3	7	5	4	9	10	10	20
Sinnessjukdomar	1	1	2	2	—	2	2	2	4	2	6	8	1	—	1	2	1	3	—	1	1
Cirkulationsorganens sjukdomar	23	14	37	11	22	33	5	14	19	14	25	39	7	14	21	16	16	32	8	17	26
Andningsorganens sjukdomar	12	18	30	21	16	37	6	9	15	10	12	22	9	10	19	8	14	22	5	7	12
Matsmältningsorganens sjukdomar	4	6	10	3	4	7	6	1	7	6	2	8	13	5	18	11	3	14	5	6	11
Urinorganens sjukdomar.....	5	6	11	5	1	6	5	3	8	6	1	7	3	3	6	1	1	2	1	6	7
Könsorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ledgångarnes o. bensystemets sjukdomar	—	—	—	1	1	2	—	—	—	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Hudsjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svulster	5	17	22	7	5	12	6	11	17	8	8	16	3	8	11	8	4	12	7	10	17
Våldsam död: olyckshändelse	2	—	2	—	1	1	2	—	2	2	—	2	5	—	5	2	3	5	3	—	3
själv mord	3	1	4	3	1	4	2	—	2	—	—	—	1	1	2	1	—	1	3	—	3
mord och dråp	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	1
Summa	105	130	235	101	108	209	74	96	170	117	117	234	74	84	158	97	85	182	93	96	189

utom staden avlidna; (fördelade efter sina huvudgrupper på månader och kvartal).

Augusti	September			Oktober			November			December			Kvartal												Summa			Proc. av hela antalet dödsfall			
	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a	m. kv.		s:a				
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		1	2	3
2	4	6	1	—	1	6	3	9	5	5	10	11	4	15	15	14	29	19	16	35	10	10	20	22	12	34	66	52	118	5.5	
6	7	13	4	5	9	4	7	11	2	5	7	7	8	15	6	38	44	8	20	28	15	18	33	13	20	33	42	96	138	6.4	
—	2	2	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	2	3	1	—	1	—	3	3	—	1	1	2	6	8	0.4
15	21	36	8	16	24	21	24	45	16	27	43	28	37	65	90	101	191	91	92	183	60	62	122	65	88	153	306	343	649	30.2	
2	—	2	1	—	1	1	1	2	—	—	—	2	—	2	—	2	2	—	2	2	3	1	4	3	1	4	6	6	12	0.6	
—	—	—	1	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	1	2	2	4	3	—	3	1	—	1	2	—	2	8	2	10	0.4	
1	—	1	2	—	2	2	—	2	1	2	3	1	5	6	2	3	5	7	8	15	4	1	5	4	7	11	17	19	36	1.7	
1	5	6	5	2	7	2	6	8	3	9	12	3	9	12	20	18	38	18	8	26	16	17	33	8	24	32	62	67	129	6.0	
—	—	—	1	1	—	5	5	—	1	1	1	1	1	2	5	3	8	5	7	12	—	2	2	1	7	8	11	19	30	1.4	
5	8	13	9	9	18	11	10	21	6	11	17	18	13	31	39	50	89	37	55	92	22	34	56	35	34	69	133	173	306	14.2	
8	4	12	5	5	10	7	3	10	3	8	11	6	10	16	39	43	82	27	36	63	18	16	34	16	21	37	100	116	216	10.1	
9	6	15	6	9	15	9	10	19	7	3	10	5	5	10	13	11	24	30	10	40	20	21	41	21	18	39	84	60	144	6.7	
6	3	9	4	6	10	3	2	5	7	3	10	1	6	7	15	10	25	10	5	15	11	15	26	11	11	22	47	41	88	4.1	
—	—	—	1	—	1	2	—	2	1	—	1	1	—	1	1	—	1	—	1	1	1	—	1	4	—	4	6	1	7	0.3	
—	1	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	2	2	—	2	—	1	1	1	—	1	4	2	6	0.3	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
3	5	8	4	12	16	12	9	21	3	6	9	4	10	14	18	33	51	19	20	39	14	27	41	19	25	44	70	105	175	8.2	
5	1	6	4	3	7	6	—	6	8	1	9	3	1	4	4	1	5	9	3	12	12	4	16	17	2	19	42	10	52	2.4	
1	—	1	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1	1	8	2	10	2	1	3	5	—	5	1	1	2	16	4	20	0.9	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	1	—	1	1	1	—	1	—	1	1	2	2	2	4	0.2
64	67	131	56	69	125	89	80	169	62	83	145	92	110	202	280	334	614	288	286	574	213	232	445	243	273	516	1,024	1,125	2,149	100	

Tab. 19. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna, fördelade på stadsdelar.

	Nordstaden	Sydstaden	Masthuggel m. m.	Masthuggs- bergen	Majorna	Haga	13:de och 14:de rotarna	Landala	Ännedal, Änggården	Stampen, Gullbergsvass	14:de roten	Olskroken m. m.	Lundby	Fattighusen	Summa
Medfödd svaghet.....	1	8	18	12	15	6	2	2	7	5	2	10	10	—	98
Ålderdomsavtyning.....	3	3	10	12	21	13	10	5	5	3	4	6	11	31	137
Infektionssjukdomar	16	36	45	90	91	50	20	35	40	19	16	54	66	49	627
Blodbildande organens och blodets sjuk- domar	1	1	—	1	—	3	1	—	3	—	—	—	—	—	10
Kroniska förgiftningssjukdomar	—	—	—	1	2	—	—	—	1	—	1	—	2	3	10
Ämnesomsättningssjukdomar	3	2	3	6	2	2	2	—	3	1	2	4	1	2	33
Hjärnblödning	2	8	5	13	10	9	13	4	3	2	6	2	6	15	98
Sinnessjukdomar.....	—	1	—	—	3	2	—	—	1	—	—	1	—	19	27
Cirkulationsorganens sjukdomar.....	14	13	20	30	20	23	26	6	13	10	12	15	11	32	245
Andningsorganens sjukdomar	4	12	11	35	27	9	6	6	6	3	2	8	28	14	171
Matsmältningsorganens sjukdomar.....	4	1	10	17	12	7	1	4	5	1	2	11	15	1	91
Urinorganens sjukdomar	1	7	7	9	6	6	6	2	7	2	3	4	5	7	72
Engelska sjukan	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	—	5
Kräfta (alla former)	2	16	10	13	28	14	17	6	12	3	5	5	10	12	153
Våldsam död: olyckshändelse	1	4	5	5	7	3	—	1	3	1	—	4	6	3	43
själv mord	—	—	3	—	3	2	2	1	1	1	1	2	2	—	18
Övriga dödsorsaker	6	15	21	38	32	29	21	16	13	7	7	19	15	19	258
Summa	58	128	168	282	280	178	127	88	123	58	63	146	190	207	2,096

Tab. 22. Jämförande översikt av antalet dödsfall i folksjukdomarna samt några andra

Tab. 20. Dödsorsakerna bland i Göteborg kyrkoskrivna, som år 1913 avlidit utom staden.

	De avlidnas levnadsålder												Summa												
	0-6 månader		6-12 månader		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år		Okänd ålder		Mankön	Kvinnkön	Båda
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.					
Bildningsfel. Sjukdomar hos nyfödda	3	2	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	8
Ålderdomssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	3	—	—	—	3	3	6
Infektionssjukdomar	—	3	1	1	3	3	—	2	—	1	—	4	13	14	2	3	—	—	—	—	—	—	19	31	50
Kroniska förgiftningssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Ämnesomsättnings- m. fl. sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	2	2	—	—	—	—	—	4	3	7
Nervsystemets o. sinnesorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	3	—	1	1	—	—	—	6	2	8
Sinnessjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	2	2
Cirkulationsorganens sjukdomar	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	1	6	—	1	—	—	5	8	13
Andningsorganens sjukdomar	1	—	—	1	2	1	1	—	—	1	—	—	3	1	—	2	1	3	—	1	—	—	8	10	18
Matsmältningsorganens sjukdomar	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Urinorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	1	3
Könsorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Svulster	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	—	6	—	—	—	—	—	4	8	12
Väldsam död: olyckshändelse	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	11	—	10	2	7	—	3	—	—	—	—	—	33	2	35
självmord	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	1	3
Ej uppgiven dödsorsak	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	2	3	5
Summa	6	6	2	3	6	6	2	2	2	5	13	4	33	20	16	9	12	19	4	6	—	2	96	82	178

Tab. 19. Dödsorsaker år 1913 bland i Göteborg kyrkoskrivna, fördelade på stadsdelar.

Tab. 21. Dödsorsakerna år 1913 bland i Göteborg sig uppehållande främlingar.

	De avlidnas levnadsålder												Summa												
	0-6 månader		6-12 månader		1-5 år		5-10 år		10-15 år		15-20 år		20-40 år		40-60 år		60-80 år		Över 80 år		Okänd ålder		Mankön	Kvinnkön	Båda
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.					
Bildningsfel. Sjukdomar hos nyfödda	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
Ålderdomssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	6	6
Infektionssjukdomar	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
Ämnesomsättningssjukdomar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Nervsystemets och sinnesorganens sjukdomar	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4
Cirkulationsorganens sjukdomar	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	1	—	2	3	2	1	1	—	—	—	7	6	13
Andningsorganens sjukdomar	—	1	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	2	6	8
Matsmältningsorganens sjukdomar	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	3
Svulster	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1	3
Våldsam död: olyckshändelse	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	5	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	9	—	9
själv mord	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Ej uppgiven dödsorsak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	2	4	—	—	—	1	2	1	—	3	2	10	2	4	3	6	7	1	7	—	—	28	27	55	

Tab. 22. Jämförande översikt av antalet dödsfall i folksjukdomarna samt några andra sjukdomar i Göteborg åren 1904—1913.

	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	Medeltal för de 10 åren
Smittkoppor.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mässling	—	—	28	23	21	41	74	18	2	29	23
Skarlakansfeber.....	13	7	8	13	7	10	7	6	3	12	8
Fläcktyfus.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarmtyfus.....	3	20	13	8	30	13	9	9	8	26	14
Rödsot	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Epidemisk influensa	7	4	2	5	30	5	8	3	2	7	7
Epidemisk hjärnfeber.....	—	—	—	—	—	—	—	—	9	22	3
Kikhosta	32	52	28	20	52	28	39	20	41	23	33
Difteri och strypsjuka	15	17	24	29	36	35	53	47	46	30	33
Varfeber	7	10	20	15	13	16	18	21	17	19	16
Barnsängsfeber	3	2	2	—	3	2	3	2	—	5	2
Lungsot.....	350	412	439	367	377	363	397	323	367	358	375
Luftrörsinflammation, akut och kronisk.....	112	82	113	116	119	82	97	74	89	59	94
Lunginflammation.....	105	115	113	150	146	139	201	151	146	113	138
Inflammation i mage o. tarmar, akut o. kronisk	126	170	110	100	111	66	86	63	53	85	97

Tab. 23. Hos bostadsinspektionen anmälda osunda bostäder åren 1910—1913.

Klagomålets natur.	Antal behandlade lägenheter.						Resultatet av bostadsinspektionens verksamhet 1913.								
	Nyanmälda.				Kvar från 1912.	Summa behandlade lägenheter 1913.	Missförhållandena			Åtgärder		Ärendet		Ärendet överlämnat till annan myndighet.	
	1910.	1911.	1912.	1913.			avhjälpta.	delvis avhjälpta.	ej avhjälpta.	vidtagna företrädesvis av ägaren.	inga.	avfört.	kvar till följande år.		
					hus-ägaren.	hyres-gästen.									
Fukt, alla slag	65	96	108	116	37	153	99	38	16	101	36	16	130	23	—
Otillr. isoler. el. bristfål. bostadsbeskaff.	—	—	65	58	26	84	60	13	11	72	1	11	70	14	—
Bristande skötsel	—	—	24	47	10	57	29	24	4	19	34	4	49	8	—
Nybyggnadsfukt	—	—	17	8	—	8	6	1	1	6	1	1	7	1	—
Hussvamp	—	—	2	3	1	4	4	—	—	4	—	—	4	—	—
Bristande dager	42	15	3	3	1	4	2	2	—	3	1	—	4	—	—
Bristfälliga eldstäder och rökkanaler	—	10	9	6	—	6	3	1	2	4	—	2	3	3	—
Bristfälliga ventilationsanordningar	—	18	5	7	1	8	7	1	—	7	1	—	8	—	—
Bristfälliga avloppsledningar	7	42	17	12	1	13	12	—	—	12	—	—	12	—	1
Bristfälliga gas- och vattenledningar	—	1	—	6	—	6	5	—	—	5	—	—	5	—	1
Bristfälliga avträden	—	4	3	3	—	3	2	1	—	2	1	—	3	—	—
Arsenikförekost	2	1	9	2	—	2	1	1	—	1	1	—	2	—	—
Bofällighet	28	22	27	22	7	29	11	16	2	26	1	2	22	7	—
Bristande underhåll	46	50	29	54	9	63	30	22	11	51	1	11	51	12	—
Ohyra	7	11	4	5	—	5	4	1	—	3	2	—	5	—	—
Osnygghet	7	18	10	23	1	24	18	4	1	11	11	1	22	1	1
Smittofara från bostad	—	2	3	4	—	4	4	—	—	4	—	—	4	—	—
Stank, osund luft inom lägenheten	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Överbefolkning	13	7	4	13	—	13	8	2	3	5	5	3	10	3	—
Olägenheter från omgivningen	32	26	25	26	6	32	17	7	4	20	4	4	24	4	4
Kyla	7	3	6	4	2	6	3	2	1	5	—	1	5	1	—
Hetta	—	—	—	1	—	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—
Buller	1	—	4	6	1	7	1	2	1	3	—	1	4	—	3
Os och inrökning	10	4	5	2	2	4	2	2	—	4	—	—	4	—	—
Stank, osund luft	13	18	10	12	1	13	10	1	2	7	4	2	10	3	—
Reparation	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Olagligt använda utrymmen	16	18	37	16	1	17	13	1	3	8	6	3	13	4	—
Olagliga portvaktsrum	—	—	1	1	—	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—
Bostad i källare och å vind	—	14	13	11	1	12	8	1	3	6	3	3	8	4	—
Andra olagliga utrymmen	—	4	23	4	—	4	4	—	—	1	3	—	4	—	—
Andra slag av missförhållanden	13	9	10	4	1	5	—	1	—	—	1	—	1	—	4
Förfrågningar	—	24	32	11	—	11	—	—	—	—	—	—	11	—	—
Klagomålet obefogat	12	11	16	13	—	13	—	—	—	—	—	—	13	—	—
Summa	290	386	358	346	65	411	236	98	42	263	71	42	343	57	11